Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 37 (10634) | 1978 чылдың февраль 12, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Совет Тываның көдээ ажыл-агыйының ишчилери онгу беш чылдың үшкү чылында:

- 80 муң тонна тарааны;
- 30,2 муң тонна эътти;
- 26 муң тонна сүттү;
- 3200 тонна дүктү

күрүнеге садар.

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1978 чылда социалистиг хүлээлгелери

Улуг Октябрьның 60 чылынга болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганынга сорук кирген Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары онгу беш чылдың үшкү чылынче политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүннүг кирген. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай комплекстиг хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырбышаан, совет Тываның ажылчы чоннары беш чылдың эрткен ийи чылдарында республиканың экономиказын болгаш культуразын улам хөгжүдеринге чедиишкиннерни чедип алган.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң (1977 чыл) шиитпирлери, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1978 чылдың планын доолдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер болгаш ажылдың шынарын экижидер дээш демиселди күштелдирер дугайында» Чагаазы республиканың ажылчы чоннарының политиктиг идепкейин болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн улам хайныктырган. Республиканың ажылчыннары болгаш көдээниң ажыл-ишчилери Чагааны чугаалажып көрбүшаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, беш чылдың үшкү чылында ажылга эң бедик түңнелдерни чедип алыр дээш социалистиг чарышты улам калбартып турар. Мурнакчы ажылчыннарның, ээлчеглерниң, участоктарның, цехтерниң, фермаларның, бригадаларның, организацияларның, бүдүрүлгелерниң, совхозтарның беш чылдың үш чылдарының планын чаа Конституцияның бир чыл оюн таварыштыр—1978 чылдың октябрь 7-де күүседир дээн эгелекчи инициативазы улам нептерей турар.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган түңнелдерни болгаш чүүлдерни удуртулга болдурбушаан, беш чылдың үшкү чылының сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринге төлептиг күш-ажылчы салыышкынын киирер дээш республика үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйының, тудуунуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары 1978 чылда дараазында социалистиг хүлээлгелерни алган.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери

Күш-ажыл, технология болгаш план чурумун улам быжыглап, ажылдап турар болгаш чаа ажыглалга кирген күчүлерни база ажыл-агыйның иштики курлавырларын болгаш мурнакчы дуржулганы долу ажыглап, эртем-техниктиг депшилгени бүгү талалыг дүргедедип, ажылдың участок бүрүзүнге организастыг чорукту бедидип турган, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улам өстүрериниң күзели-биле продукция сайгарарының хемчээлиниң болгаш продукцияның кол-кол хевирлерин бүдүрериниң талазы-биле 1978 чылдың планын декабрь 28-те күүседир.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 1 хуу ажыр күүседир. Бүдүрүлге хемчээлиниң немелде өзүлдезиниң 75-тен эвээш эвес хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күзели-биле чедип алыр.

Чыл планынга немей 1,8 млн. рубльдиң продукциязын, ооң иштинде ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алган хүнге чедир 1,2 млн. рубльдиң продукциязын бүдүрер. Планга немей 1 млн. квт-шак электроэнергияны, 1500 гкал. чылыг энергиязын, 55 муң тонна хөмүр-дашты, 2,2 муң кубометр тудуг ыяжын, 11 муң кубометр дилиг материалдарын, 200 тонна далганны, 1000 тонна комбикормну, 1000 эжеш хөм болгаш кидис идикти, 15 муң рубльдиң культура-амыдырал болгаш ажыл-агый херекселиниң барааннарын ажылдап кылыр.

Бот-үнени чиигедир, бүдүрүлге чарыгдалын эвээжедир ажылды уламчылаар, 180 муң рубльдиң орулгазын алыр.

Элегес-Аксында керамиктиг хана материалдары кылыр заводтуң, «Тудуг кезектери» комбинаттың ыяш ажылдап кылыр заводунуң, алгы заводунуң кидис идик кылыр цегиниң, Хову-Аксында даараныглга фабриказының, эът-сөөк болбаазырадыр заводтуң күчүлерин хуусаа бетинде долу шиңгээдип алыр.

300 кезек чаа дериг-херекселдерни тургузар, депшилгелиг технологтуг 40 чорудулгаларны шиңгээдип алыр. Ажылдың ээлчег коэффициентизин 10 хуу бедидер, фонд эгидилгезиниң өзүлдезин планда көрдүңгениңден 2 хуу бедидер. Хол-биле кылыр ажылдарны механизастап турган, 150 кижини өске ажылдарже шилчидер.

Продукцияның шынарын экижидер, продукцияның номенклатуразын калбартыр дээш демиселди күштелдирер. Кылыгларның чаа 22 хевирин шиңгээдип алыр, 11 хевириниң продукциязын күрүнениң Шынар демдээн тыпсыр кылдыр белеткээр. Кылып турар бүгү продукцияның 32 хуузун бирги категорияның шынарынга аттестаттаттынган турар кылдыр бүдүрер.

Ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаартыр, күш-ажылды организастаарын экижидер, эртем-техниканың чедиишкиннерин болгаш база ол ышкаш чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның саналдарын шиңгээдир талазы-биле хемчеглерни боттандырар. Оон 700 муң рубльдиң ажыктыг чоруун алыр.

Камналга чурумун күштелдирип, материалдыг курлавырларны камныг чарыгдап турган, 200 тоннадан эвээш эвес кара металлды, 1,7 млн. квт-шак электроэнергияны, 1,9 муң тонна хөмүр-дашты, 200 тонна кывар-чаар материалды, 288 муң рубльдиң өске-даа материалдарын камнап алыр.

Массалыг мергежилдиң 1600 ажылчынын белеткээр, 900 кижиниң мергежилин бедидер болгаш хөй-хөй мергежилдерге өөредир. Ажылдап турар бир кижиге онаажтыр ажыл шагының чидириин 20 хуу кызырар.

Саян сынында даг-дүгүнүң курлавырын хуусаа бетинде тодаргай шинчилеп көргеш, ооң курлавырының бүгү хемчээлин бадыткадырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында казар байлактар курлавырларының талазы-биле Күрүне комиссиязынга IV кварталда киирер.

Хову-Аксы рудниктиң мурнуу-барыын участогунда кобальт рудазының чыдар черин шинчилеп доозкаш, ооң немелде курлавырын 1 муң тоннадан эвээш эвес кылдыр тодарадып тыварын айыткан хуусаазындан бир ай эрте доозар.

Дарданның казар байлааның төп руда зоназын шинчилээрин ноябрь 7-де доозар. 5 муң дөрбелчин километр черни чурукка тырттырып шинчилээрин эки шынарлыг чорудар. Одарларны суггжудары-биле 3 кудукту өрүмнеп каскаш, совхозтарга дужаар.

Көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери

Бир гектар черден тараа культураларының 10,6 центнер, картофельдиң—95, ногааның—120 болгаш силос культураларының ногаан массазының—160 центнер дүжүдүн алыр. Суггаттыг черлериниң бир гектарындан тараа культураларының 14 центнер, хөй чылдыг сигенниң 20 центнер дүжүүн алыр. Шөлдерге 300 муң тонна одекти төгер, минералдыг чемишчидилгелерниң ажыглалын экижидер.

Республиканың совхозтарынга 260 муң тонна (пландан 9,7 муң тонна хөй) тарааны, 18,7 муң тонна картофельди, 8,9 муң тонна ногааны, 25,5 муң тонна эътти (дириг деңзи-биле), 35,7 муң тонна сүттү, 2500 тонна (дужааган деңзи) дүктү, 17 млн. кезек дагаа чуургазын бүдүрер, ол бүгү планда көрдүнгенинден хөй болур.

80 муң тонна тарааны (улус ажыл-агый планында көрдүнгенинден 30 муң тонна хөй), 30,2 муң тонна эътти (пландан 200 тонна хөй), 26 муң тонна сүттү (пландан 500 тонна хөй), 3200 тонна дүктү (зачет деңзизи-биле 20 тонна хөй), 14,1 миллион борбак дагаа чуургазын (пландан 100 муң борбак хөй) күрүнеге садар. Оон иштинден бирги чартык чылда 5,7 муң тонна эътти 12,2 муң тонна сүттү, 460 тонна дүктү, 6,4 миллион борбак дагаа чуургазын күрүнеге садар. Совхозтар 155 муң тонна сигенни (планныг онаалдадан 3 муң тонна хөй), 45 муң тонна сенажты (пландан 3,5 муң тонна хөй), 400 муң тонна силосту (пландан 9,9 муң тонна хөй), 8,2 муң тонна витаминниг сиген далганын (пландан 250 тонна хөй) белеткээр.

Эрткен чылдың деңнелинден мыйыстыг бода малдың бажын 6,3 хуу өстүрер, оон иштинден саар инектерни 10 хуу, хой, өшкүнү—7,3 хуу, хаваннарны—31,3 хуу, чылгыны—6,2 хуу, улуг дагааларны—48 хуу өстүрер.

Төрүүр чүс баш малга онаажтыр ортумаа-биле 80 бызааны, 85 анай, хураганны, кол кыс хаваннардан—1200 хаван оолдарын камгалап алыр.

Бир саар инекке онаажтыр ортумаа-биле 1750 килограмм сүттү (пландан 34 килограмм хөй) саар, бир баш хойдан 2,5 килограмм дүктү (пландан 100 грамм хөй), төрүүр дагаа бүрүзүнден 192 чуурганы алыр.

Күрүнеге дужаар бода малдың ортумак деңзизин 380 килограммдан, өшкү, хойну—45, хаванны—110 килограммдан кудулатпас. Күрүнеге садар малдың 90 хуузун ортумак болгаш ортумактан өрү деңгелдеге, сүттүң 92 хуузун бирги болгаш ийиги сорт-биле, дүктүң 70 хуузун, анаа дүк-биле, тарааның 80 хуузун сорттуг болгаш кондициялыг кылдыр күрүнеге садар.

Мыйыстыг бода малдың фермаларында бүдүрүлге чорудулгаларын комплекстиг механизастаарының деңнелин 47 хуу, хаван фермаларынга—60 хуу, куш фермаларынга—20 хуу чедирер.

Машина-трактор парыгының ажылдап кылыышкынын ортумаа-биле 3 хуу бедидер, кывар-чаар материалдарны планга удур 3 хуу, электроэнергияны—5 хуу, өске материалдарны 2 хуу камнап алыр.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3 хуу бедидер, продуктуларның кол хевирлериниң бот-үнезин планга удур 2 хуу кудуладыр, көдээ ажыл-агый продуктуларын сайгарганындан 4 миллион рубль орулганы алыр.

Эргелеп башкарарының цех структуразынче 10 совхозту шилчидер. Совхозтарга экономиктиг ажылды экижидер, күш-ажылды организастаарын болгаш оон төлевирин сайзырангайжыдар, камналга болгаш хумагалыг болурунуң чурумун күштелдирериниче онзагай кичээнгейни салыр.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарын болгаш концентрастаарын ханыладыр талазы-биле ажылдарны уламчылаар.

Суг ажыл-агый организациялары 4350 гектар черге суггарылга системаларын ажыглалга киирер болгаш чаарты кылыр, оон 350 гектарын пландан ажыр кылып чорудар. Совхозтарда скважиналарны болгаш ажыл-агыйлар иштиниң суггарылга четкилерин долузу-биле техниктиг ажаалдага алыр. 146 муң гектар одарларны суггуг болдурар болгаш мурнунда ажаа кылган дериглерни чаарты кылыр.

«Сельхозтехника» каттыжыышкыны 580 тракторну (ооң иштинде К-700 хевириниң 180 тракторун), тараа болгаш силос ажаар 200 комбайнны, чаштырып суггарар 75 машинаны, 170 саалда агрегадын, витаминниг сиген далганы болгаш борбаандылар кылыр 30 агрегатты, 40 кормоцехтерни техниктиг ажаалдага алыр.

Витаминниг сиген далганы кылыр 7, борбаандылар кылыр 4 агрегатты, тараа арыглаар, кургадыр 4 пунктуну, 5 кормоцехти эптеп тургускаш, ажыглалга киирер. Пландан ажыр 25 муң рубль продукцияны совхозтарга сайгарар болгаш ачы-дузаны чедирер. Септелге мастерскаяларының ниити продукциязының хемчээлин 1977 чылда турганындан 2 хуу көвүдедир.

Ыяш ажыл-агый бүдүрүлгелериниң коллективтери 2100 гектар черге ыяштарны олуртур, 530 гектарга тарылга шөлдерин камгалаар арга-арыг дилиндектерин тургузар, тарыыр 8,1 миллион чаш ыяшты өстүрер, 40 тонна кат-чимисти болгаш үрезинни белеткээр, хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга херегленээр 150 муң ыяштарны болгаш чадаң үнүштерни белеткээш сайгарар.

Курстарга 1900 механизаторну, ооң иштинде Кызылга, Ак-Довуракка база районнар төптеринге 500 кижини, 1420 суггатчыларны болгаш чаштырып суггарар машиналарның 480 машинистерин белеткээр. 1 муң механизаторларның, 400 чолаачының база мал ажылының 600 ажылдакчызының мергежилин бедидер.

Мал кыштаглаашкынын организастыг доозар, часкы тарылганың үрезиниңиң 50 хуузун бирги, ийиги класстыг кылдыр белеткээр. Тракторларның, тарылга чорудар болгаш хөрзүн ажылдап кылыр машиналарның база суггарылга техниказының септелгезин апрель 1-ге, мал чеми белеткээриниң—июнь 15-ке, дүжүт ажаар техниканы—июль 15-ке чедир доозар.

Тудуг организацияларының коллективтери

Төлевилелдерни сайзырангайжыдып, тудуг-монтаж ажылдарын индустриализастаарын бедидип, чаа хевирниң конструкцияларын болгаш ажыктыг материалдарын нептередип, хөй күш-ажыл негеттинер ажылдарны улам ыңай механизастааш, иштики курлавырларны ам-даа долузу-биле ажыглап, капитал салыышкыннарының 60-дан эвээш эвес хуузун ажыглалга киирер тудугларга мөөңнеп турган, доозулбаан тудугларның хемчээлин 10 хуу эвээжедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 0,2 хуу бедидер, тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 29-та күүседир.

26 миллион тууйбу кылыр керамиктиг хана материалдарының, 100 муң кубометрни бээр керамзит-сай заводтарының, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта чылда 1 миллион тонна руда ажылдап кылыр күчүлерни, 12 муң хаван ажаар комплексти, 129 аал чурттаар чуртталга бажыңын, Кызылда аалчылар бажыңының 265 орунуг бир корпузун, О. Шынаа суурда 320 олуттуг школаны, 3 муң баш мал кирер комплекстерни, 72 км дурттуг 10 кВ электри шугумун, асфальтылаан 15 км автоорукту хуусаа бетинде ажыглалга киирер.

Ниитизи-биле 160 муң дөрбелчин метрден эвээш эвес чуртталга шөлдүг бажыңнарны, 790 орунуг ясли, садтарны, 1550 олуттуг клубтарны, өөредилге чылы эгелээринге чедир 2480 олуттуг школаларны тудар болгаш ажыглалга киирер.

Тудуг үлетпүрүнүң болгаш тудуг организацияларының боттарының баазаларының объектилеринге тудуг-монтаж ажылдарының планын ажыр күүседир.

Ажылдың шынарын бедидип, материалдыг курлавырларны хумагалыг болгаш чөп ажыглап турган, тудугнуң үнезин планнааныңдан 0,2 хуу чиигедир болгаш пландан ажыр 100 муң рубльден эвээш эвес арыг орулганы алыр. 200 тонна металлды, 1 муң кубометр дилиг материалдарын, 30 тонна битумну, 150 муң кезек тууйбуну, 600 тонна цементини, 250 муң квт-шак электроэнергияны болгаш 100 тонна чижеглеп санаан кывар чүүлдү камнап алыр.

Чаа техниканы болгаш чаартыкчы саналдарны нептереткенинден чылда 700 муң рубль экономиктиг ажыкты алыр.

Тудуг ажылдарының механизациязының деңнелин: чер казар ажылдарының—92, чүдүрер-дүжүрериниң—70, штукатур болгаш чугайлап, будуур ажылдарының—75 болгаш 65 хуу чедир бедидер. Бажыңнарны болгаш өске-даа тудугларның эптеглиг болурунуң деңнелин 40 хуу чедирер. Бирги чартык чылда III-72С деп экижиткен серияның калбак панельдерден чуртталга бажыңнарын тударын шиңгээдип алыр.

Үлетпүр болгаш чуртталга тудуунда бригаданың кезээлиг аргазы-биле ажылдап турар бригадаларның санын 28 хуу чедир көвүдедир. Тудуг объектилериниң 75-тен эвээш эвес хуузун ажыглалга «эки» болгаш «тергиин эки» демдектиг дужаар. Кылганың барымдаалап төлевирни алыр ажылчыннарның 60-дан эвээш эвес хуузун күш-ажыл төлевириниң аккорд-шаңналдыг системазынче шилчидер. Тудуг мергежилдеринге 1,8 муң кижини өөредип, 1,7 муң кижиниң билиг-мергежилин бедидер. Ажылдап турар кижи бүрүзүнге онаажтыр ажыл шагының чидириин эрткен чылын турган деңнелден 25-тен эвээш эвес хуу эвээжедир.

Транспорттуң болгаш харылзааның ажылдакчылары

Улус ажыл-агыйының болгаш чоннуң транспорттуң бүгү хевирлеринге херегледерин эң-не долу болгаш өй-шаанда хандырарын чедип алыр, шимчээр составтың ажыглалын экижидер.

Ниити ажыглалдың транспортунуң бүдүрүлгелериниң чүък сөөртүрүнүң болгаш пассажирлер аргыштырарының чыл планын декабрь 30-ге чедир күүседир, пландан ажыр 28 муң тонна чүъктү, 124 муң пассажирлерни сөөртүр. Планнаанынга дүүштүр көөрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,3 хуу бедидер, чүък сөөртүрүнүң болгаш пассажирлер аргыштырарының бот-үнезин 0,2 хуу чиигедир. 40 муң рубль өртектиг артык кезектерни болгаш ажыглаар материалдарны, 90 муң литр бензинни, 30 тонна дизель кывар чүүлүн, 690 комплект автомобиль дугуйларын камнап алыр. Техниктиг белен чоруктуң коэффициентизин: чүък машиналарынга—2,8 хуу, автобустарга—4 хуу, чиик машиналарга 2,7 хуу бедидер; чорук үезинде ажылдаарының шагын планнааныңдан: чүък машиналарынга—0,5, автобустарга база чиик машиналарга 0,7 шак көвүдедир. Автомобильдерниң чүък алыр шинээзин чөп ажыглааш, чүдүрер-дүжүрер ажылдарны механизастап, автотранспорттуң анаа турар чоруун кызырып турган, 15 муң тонна чүъктү планга немей сөөртүр. Чүъктү контейнерлеп сөөртүрүн эрткен чылдың деңнелинден 10 хуу көвүдедир.

25 чижек санныг чаа техниканы, технологтуг 7 шугумну шиңгээткеш, 50 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алыр. Транспорт-биле ачы-дуза чедирериниң 10 хевирин немей шиңгээдип алыр. Автобүдүрүлгелерге күш-ажылды механизастаанының деңнелин 1,5 хуу бедидер.

Агаар транспорту-биле сөөртүлге чорудаарының чыл планын декабрь 10-га чедир күүседир, пландан ажыр 130 тонна чүъктү сөөртүр болгаш 2 муң пассажирни аргыштырар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,2 хуу бедидер, ужар чүүлге чүък ажыглаарының бот-үнезин планда көрдүнгенинден 0,5 хуу чиигедир.

Улус ажыл-агыйынга авиа-хандырылга ужудуушкун шагының үш чылдар планын октябрь 7-де—ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының бир чыл оюнда күүседир.

Хем транспорту-биле чүък сөөртүлгезиниң чыл планын сентябрь 30-ге чедир күүседир, пландан ажыр 2100 тонна чүъктү сөөртүр. Планнаанындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,35 хуу, сөөртүлгениң бот-үнезин 1,5 хуу чиигедир. Судноларны септээрин доктааттынган хуусаадан 5 хүн мурнай доозар.

Харылзааның бүгү хевирлеринден орулга планын декабрь 30-ге чедир күүседир болгаш пландан ажыр 17 муң рубльдиң ачы-дузазын көргүзер. Беш чылдың үш чылдарының планын декабрь 20-ге чедир күүседир. Автоматчыдылганың болгаш механизациязының, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын шиңгээдириниң күзели-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң даалгазын пландан 2 хуу ажыр күүседир, пландан ажыр 15 муң рубльдиң орулгазын алыр.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының бир чыл оюнга чедир Кызыл районга 500 дугаарлыг автоматтыг телефон станциязын ажыглалга киирер, «Экран-ЧМ» хүлээп алыкчы тургузуглуг телевидение ретрансляторларны Эрзин, Балгазын суурларга тургузар, үш программалыг проводтуг дамчыдылганың дуржулга аппаратуразын Кызылга дөрт радио-шугумнарга ажыглалга киирер.

Чаа техниканы шиңгээдип алырының болгаш ажылдакчыларының мергежилин бедидериниң күзели-биле көдээ черлерде телефон четкизиниң ажылын экижидер.

Транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринге экономиктиг ажыктыы 55 муң рубль түңнүг 270 чаартыкчы саналдарны шиңгээдип алыр. Массалыг профессияның 670 ажылдакчыларын белеткээр болгаш 330 кижиниң мергежилин бедидер.

Садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын күрүне болгаш кооперация садыы хуусаа бетинде, декабрь 28-те, күүседир, чурттакчы чонга пландан ажыр 2 миллион рубльдиң бараанын садар. Чоннуң хереглелдерин улам долу хандырары-биле 4,0 миллиондан эвээш эвес рубльдиң немелде бараан курлавырларын тывар. Камналга чурумун күштелдирер, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын улам эки ажыглаар, күш-ажылды механизастаар талазы-биле комплекстиг хемчеглерни боттандырып турган, саарылга чарыгдалын 0,04 хуу кудуладыр болгаш пландан ажыр 100 муң рубльдиң орулгазын алыр.

Чонга бараан болуруңуң культуразын бедидер, бараанны бодун шилип алыр арга-биле ажылдаар магазиннерниң бараан саарылгазының үүрмектеп садар садыг четкизиниң ниити бараан саарылгазынга үлүүн хоорайларга 50 хуу, көдээ черлерге 33 хуу чедирер. Ниити чемненилге черлериниң бүдүрүлгелеринге боттарының продукциязын бүдүрериниң болгаш сайгарарының планын 0,7 хуу көвүдедир.

Ыракты одарларда малчыннарны хандырарын экижидер.

Садыг болгаш ниити чемненилге черлериниң бүдүрүлгелеринге 280 санныг технологтуг чаа дерилгелерни тургузар, экономиктиг ажыктыы 25 муң рубль түңнүг чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр.

Чаа бүдүрүлгелерни тударының база ажылдап турарларын эде кылырының күзели-биле 1200 дөрбелчин метр садыглаашкын шөлүн, 4,9 муң дөрбелчин метр ниити бараан складтарын немей алыр. Белеткел саарылгазының күрүне планын декабрь 20-де күүседир болгаш доктааттынган пландан ажыр көдээ ажыл-агый продуктуларын база чиг-этти 250 муң рубльге садып алыр. Хаваннар семирти азыраарын көвүдедир болгаш 80 тонна коң эътти алыр.

Массалыг профессияның 865 ажылдакчыларын белеткээр, 330 кижиниң мергежилин бедидер. Ажыл шагының чидириин бир ажылдакчыга онаажтыр 20 хуудан эвээш эвес кызырар.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агыйының ажылдакчылары

Чоннуң амыдырал хандырылгазының чыл планын декабрь 27-де күүседир болгаш ажылчы чоннарга 20 муң рубльдиң ачы-дузазын немей чедирер. Кижи бүрүзүнге онаажтыр ачы-дуза чедиририниң хемчээлин планда көрдүнгенинден хоорайларга 17 көпеек, көдээ черлерге 10 көпеекке өстүрер. Ачы-дуза чедирериниң 30 чаа хевирлерин шиңгээдип ажыглаар 66 санныг тускай машиналарны болгаш дерилгелерни тургузар. Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ээлчеглиниң коэффициентизин 1,4 чедирер. Электри энергиязын, одаар чүүлдү, чиг-этти болгаш материалдарны 10 муң рубльге камнап алыр, чаартыкчы саналдарны шиңгээдип алырындан 4 муң рубль түңнүг экономиктиг ажыкты алыр. Сайгарттынган ачы-дузага чарыгдалды бир рубльден-не 1,5 көпеекке чиигедир.

Чаа техниканы шиңгээдип алырының, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының, кадрларның мергежилин бедидериниң күзели-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 1,5 хуу бедидер. Холушкак профессияга 25 кижини өөредир, 70 ажылдакчының мергежилин бедидер, массалыг профессияның 140 ажылчыннарын белеткээр.

Коммунал хандырылганың кол хевирлериниң чыл планын декабрь 30-ге чедир күүседир.

Чуртталга фондузунуң база коммунал бүдүрүлгелериниң агар болгаш капитал септелгелерин хуусаа бетинде бедик шынарлыг доозар. Хоорайлар болгаш суурлар чаагайжыдылгазынга 2 миллиондан эвээш эвес рубльдиң ажылдарын күүседир, 500 дөрбелчин метр оруктарны болгаш тротуарларны кылыр, 9,5 муң дөс ыяштар болгаш чадаң үнүштер олуртур. Күш-ажылды организастаарын экижидип, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны шиңгээдип ап турган, пландан ажыр 30 муң рубльдиң орулгазын алыр. Чиг-этти, материалдарны болгаш электроэнергияны 25 муң рубльге камнап алыр, экономиктиг ажыктыы 80 муң рубльден эвээш эвес түңнүг чаартыкчы саналдарны шиңгээдип алырын хандырар. Массалыг профессияның 190 ажылчыннарын белеткээр, 150 кижиниң мергежилин бедидер.

Көдээге шеф дузазы

Республиканың совхозтарының материал-техниктиг баазазын улам быжыглаар сорулга-биле бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтериниң күжү-биле 5 мал кажааларын тудар болгаш чаарты дерир, 15-ти септээр. Көдээ ажыл-агыйының янзы-бүрү техникаларын септээринге, херекселдерни белеткээринге техниктиг доктаамал дузаны чедирер. Мал чемнерин белеткээринге болгаш сөөртүрүнге, ажаап алыышкын ажылдарын чорударынга идепкейлиг киржир.

Хакас автономнуг областың ажылчы чоннары-биле социалистиг чарышты уламчылаар.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары онгу беш чылдың үшкү чылының даалгаларын болгаш боттарының социалистиг хүлээлгелерин күш-ажылчы коллектив бүрүзү доолдур болгаш ажыр күүседиринге, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының бир чыл оюн төлептиг уткуурунга бүгү күжениишкиннерин, билиглерин болгаш мөөңнеп алган дуржулгазын киирер дээрзин СЭКП ТК-га бүзүредип тур.

Социалистиг хүлээлгени ажылчы чоннар коллективтеринге, министерстволарның, ведомстволарның, хоорайларның, районнарның партия-ажыл-агый активтериниң хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган, республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралынга 1978 чылдың февраль 4-те чүүлдүг деп көрген.

> «Эртемниң чаа идеяларын практикага шиңгээдири—бо хүннерде оларны ажылдап кылырындан дудак чок чугула сорулга болуп турар».
>
> (Л. И. Брежнев. СЭКП-ниң XXV съездинге илеткелден).

ПАТОН АТТЫГ ИНСТИТУТТА

КИЕВ. Патоннуу-биле тудуштуруушкун... УССР-ниң Эртемнер академиязының Е. О. Патон аттыг Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерлиг электриниг дуңгаалаашкын институдунуң шенелде лабораторияларынга кылдынган ол канчап тудуштуруушкун океан лайнерлериниң кезектерин-даа, трубопроводтуң хөй километрде шөйдүнген магистралын-даа, БАМ-ның рельстерин-даа, ковүрүглер ооргаларын-даа тудуштуруп турар. Импульс-херелдиг механизастаттынган дуңгаалаашкын, космоска болгаш суг адаанга-даа, улуг хемчээлдиг чүүлдерни болгаш дуңгаалаашкынның өске-даа чаа хевирлери аңаа ажылдап кылдынган болгаш бөгүн амыдыралда ажыглаттынып турар. Ол дээрге патончуларның хөй муң кижилиг коллективиниң кылып турар ажылының чүгле кезии-дир. Тургустунуп келгенинден бээр (1934 чылда тургустунган) күчүлүг эртем-техниктиг комплекстиг, эртем-шинчилел институттарлыг, шенелде-конструктор бюролуг, шенелде кылыр заводтуг болгаш бүдүрүлгелиг институт апарган.

Ооң ажылында кол-ла чүүл — эртем болгаш техниктиг сорулгаларның чаңгыс аай болуру, оларны херек кырында ажыглаалга киирери. Ол институт чылдың-на эртем болгаш төлевилелдиң 100 чыгыы ажылдарын үлетпүр бүдүрүлгелер-биле кады бүдүрүлгеге ажыглаары-биле киирип турар. Институттуң ажылдакчылары Оренбург — ССРЭ-ниң барыын кызыгаары газ дамчыдылгазының, Чернобылдың атомнуг электростанциязының, КамАЗ тудугларында чаа техниканы ажыглаарынга дузалажып турар. Техниктиг чаа чүүлдерни үлус ажыл-агыйынга ажыглааныңдан, 1 рубль түңнүг чарыгдалдан экономиктиг камналга ортумаа-биле 7 рубль болган. Е. О. Патон аттыг институттуң марказын салган дуңгаалаашкын дериг-херекселдерин делегейниң 35 чурттарынче, оларның иштинде Англияже, АКШ-че, Японияже, Францияже чорудуп турар. Институт эртем-техниктиг, ажыл-херекчи болгаш чогаадыкчы быжыг харылзааларны ЭДЧ чурттары-биле тудуп турар.

Адырның эртем коллективтери-биле чогаадыкчы кады ажылдажылганың түңнелинде институттуң 22 ажылы Ленинчи шаңналдарны, ССРЭ-ниң болгаш УССР-ниң Күрүне шаңналдарын алган.

Патончуларның чогаадыкчы бодалы чедип алдынган чүүлдерге доктаавас. Ажыл уламчылавышаан.

Дуңгаалаашкынны программалыг башкарарының кидизинде үлетпүр роботтарын тургузар талазы-биле ажылды чорудуп турар.

ЧУРУКТА: ИЭС-690 деп үлетпүр рободунуң шенелде хевири-биле дуңгаалаашкынның чоруп турарын инженер Ю. П. Котыхин хайгаарап тур.

Ю. МОСЕНЖНИКТИҢ болгаш А. ПОДДУБНЫЙНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АП ТУРА

1978 чылда социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын Таңдының ажыл-ишчилери калбаа-биле танышкан. Олар ол чугула документини изии-биле чүүлдүгзүнүп, ону удуртулга болдургаш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш чаржып турар.

Ол чугула документ-биле таныжып, бедиткен хүлээлгелер алгылаан хуралдар «Коммунизмниң херели» совхозтуң хойжуларынга, төп СБФ-зынга, автопаркка, Тока аттыг совхозтуң Кулузун СБФ-зынга, тудуг бригадазынга, «Россия» совхозтуң СБФ-ларынга, районнуң ыяш ажыл-агый черинге, амыдырал хандырылга комбинадынга, райпога, харылзаа белдиринге, дугаары 585 КМК-га, хлеб заводунга, культура килдизинге, өске-даа коллективтерге бедик көдүрлүүшкүннүг эрткилээн. Ол хуралдарга болгаш митингилерге 387 кижи киржип, элээн хөй ажыл-ишчилер санал берип, оңгу беш чылдың үшкү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Харысалгалыг кампания — хой оолдаашкыны иштиг түлүк. Дыка хөй малчыннар бо ажылга эрес-шудургузун көргүзүп, ниитиниң малының ажаалдазынче бүгү күженишкинин салып турар.

Чижээ, «Коммунизмниң херели» совхозта Г. Киим-оол мурнуку чылдарда иртгер кадарып турган. Бо чылын ооң арга-дуржулгазының өскенин эскерип көргеш, бир кодан төрүүр хойну аңаа хүлээдип берген. Малчының кыштаглаашкынче эки белеткелдиг кирген, хоюнуң байдалы хүр-чаагай. Коданда мал чеминиң четчир курлавыры — ногаан сиген, саван, комби-корм бар. Хураган кажаазы эки септеттинген, чылыг. Коданда хой оолдап эгелээн. Хойларга хүннүн-не чылыг сугну, кужу кошкак хойларга немелде чемни берип турар. Ында дузалакчы кадарчы Ч. Оюн база малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш кызымак ажылдап келген.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга харыы кылдыр малчын бедиткен хүлээлгени алган. Бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 100 хураганны менди ап, бир хойга онаалтыр 2,8 кг дүктү кыргыырын ол хүлээнген. Чайын бодунуң кужу-биле 10 тонна эки шынарлыг сигенни белеткеп алырын хүлээнген.

Ол ышкаш малчыннар М. Севек-Доржу, О. Бугалдай, М. Алдай-оол олар төрүүр чүс хойдан-на 95—100 чедир хураганны менди өстүрерин, бир хойга онаалтыр 2,5—2,9 кг дүктү кыргыырын хүлээнген.

Совхозтуң дөрт хойжу бригадазының ийизинде оолдаан хойларны уксаа аайы-биле үскен. Ол ийи бригаданы дуржулгалыг малчын коммунистер О. Шаравии, О. Биче-оол олар удуртуп, чоңга боттарының үлегерин көргүзүп, кызымак ажылдап турар. Бо бригадалар оңгу беш чылдың үшкү чылында төрүүр чүс хойдан-на 90—100 хураганны камгалап алырын, бир хойга онаалтыр 2,6 кг дүктү кыргыырын, хойжу бүрүзү 10 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген. Бо чижектиг эки эгелээшкиннерни районнуң өске-даа ажыл-агыйларының малчыннары үндүрүп, шалыпчы күш-ажылдың чылында чедиишкиннерлиг ажылдаар сорулганы салган.

Тока аттыг совхозтуң Кулузун СБФ-зының коллективи СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы-биле таныжып тура, боттарының ажылын шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрген. Ылаңгыя фермада саалда аппараттарын эки чуп, аштавас, инектиң эмиин арыг пөс-биле аштавайн саап турар. Оон түңнелинде күрүнеге саткан сүттүң шынары куду, совхоз хөй каражалыг болуп келген. Ферманың кышка белеткелин дыка орайтаткан, ынчангаш кыжын чамдык ажылдарны удур кылыр ужурга таварышкан. Моон чогуур түңнел үндүрүп, ындыг четпестерни эдип, ажылдың шынарын экижидерин, саанчылар ортузунга социалистиг чарышты ой хонуктап, айлап, кварталдап үндүрүп турарынче, ооң дээштиин чедип алырынче кичээнгейни угландырып турар.

Ол-ла совхозтуң тудуг бригадазынга болган хуралга тудуг ажылында, техника септелгезинде четпестерни сайгарып көргеннер. Ажылдың шынарынче кичээнгей кошкак. Ылаңгыя К-700 тракторларның септелгези узамдыгып турар, часкы хову ажылдары чоокшулап олурар болганда бо ажылды дүргедедири негеттинип турар.

Бо чылгы социалистиг хүлээлгезин районнуң хлеб заводу декабрь 26-да, шеверлекчилер бригадазы ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнда, дугаары 585 КМК декабрь 25-те күүседир сорулганы салган.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның 1978 чылда социалистиг чарышты калбартыр дугайында Чагаазы-биле танышкаш, ону районнуң күш-ажылчы коллективтеринде боттандырары-биле ажыл-иш хайныккан.

К. ЕНЗУК,
СЭКП Таңды райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

БЕДИЗЕ-ДАА А...

Өвүр районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге эът садар талазы-биле оңгу беш чылдың баштайгы ийи чылының планнарын күүсетпээн. А саткан эъттиң шынарын мынаа көрээл. Район 17.9 муң хойну ортумаа-биле 41 килограмм деңзилиг кылдыр дужааган. Боданың болгаш чылгы малдың ортумак деңзизи 223—255 килограмм болган. Ол 1976 чылдагы көргүзүглерден элээн бедик көргүзүг. «Торгалыг», «Коммунизмче орук» совхозтар саткан ээр малының 91—97 хуузун ортумактан өрү күштүг кылдыр семирткен. А «Коммунизмче орук», «Кызыл тук» совхозтар бода мал болгаш чылгы сатканындан каражалыг болган: каттыштыр барык-ла 51 муң рубль. Ооң чылдагааны билдингир— ук ажыл-агыйларның саткан малы арган.

Сүт садарының чыл планын район ажыр күүсеткен, мурнуку чылдыынга деңнээрге, ээлде элээн хөй. Шынар талазы-биле база чүгээртээн деп санап болур барымдаалар бар. 1976 чылда турганынга бодаарга, районнуң ажыл-агыйларының бирги сорт-биле дужааган сүдү ковудаан. Ийиги сорттуу база ындыг. Ынчалза-даа совхозтар саржаг кылып садып турганындан 12.3 муң рубль каражалыг болган. Ынчангаш ажыл-агыйлар, аргалыг-ла болза, уруглар албан черлери, эмнелге дээш өске-даа сүт херегләэр черлерге сүттү планга киириптир бээрип көвүдедир болза эки.

Дүктү күрүнеге садарының чыл планын «Торгалыг» совхоз күүсеткен, өске ийи ажыл-агый ол талазы-биле дыка хожудап турар. «Кызыл тук» совхоз эрткен чылын хойдан-на доңгуп-ле 900 грамм дүк алган. Ынчангаш ооң план күүседип шыдаваанында кижи кайгаар чүве чок. А «Торгалыг» совхозтуң кожаларынга деңнээрге, бир эки чүвези бүгү саткан дүгүнүң 61 хуузу нарын болгаш чартыкнарын болуп турары. «Коммунизмче орук» биле «Кызыл-тук» совхозтар хойдан кыргып алыр дүктүң хемчээлин-даа, шынарын-даа улам-на кудулап дып турар.

Бо бүгү фактылардан алгаш көөрге, районнуң күрүнеге дужаап турар продукциязы планныг даалгаларга дүгүшпейн турар болгаш шынар талазы-биле эвээш-биче чедиишкиннер бар-даа болза, амгы үениң негелделерин хандырбайн турар

Х. МОНГУШ,
кодээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле Өвүр районда инспектору.

ЭКИ ЧҮҮЛДҮ НЕПТЕРЕТСЕ

Хой дүк алыр дизе...

Бистиң «Х Улуг хурал» совхозка дүк бүдүрери чылдан чылче кудулап бар чыдар. Соолгу ийи чылда безин кудулаашкынны кижи кайгаар: 1976 чылда бир хойдан-на 2,16 кг дүктү алган, а эрткен чылын ол көргүзүг доңгуп-ле 1,67 болган болгаш дүк бүдүрериниң планы 79-ла хуу күүсеттинген. Чаш төлдүң эвээш алдынып турары, хойнуң өлүп-хораар чоруу дүк бүдүрерин эвээжеткени чугаажок. Бо бүдүнүң болдунуп турарының бир кол чылдагааны малчыннар-биле ажылдың кошкаанда деп бодаар мен. Мурнунда сагылга-чурумну кошкак, хөй мал чидирип самчыгдаан дээш, ажылындан үндүрткен кижилерни катап-ла хүлээп ап турар. Бо үеде 23 малчын барык-ла 8 муң рубль өрелиг боор артыышаан.

Мындыг харысалга чок кижилер малдың ажаалда-тежээлдезинче, суггарылгазынче шоолуг-ла кичээнгей салбас, дүк-хүн эрттирип турар боор. А чайгы үеде деңгилде албаан хой кыжын бергедеп, продуктулуг чоруун чидирер. Оон кедерезе, чудаар, өлүр. Харысалга деп чүве билбес ындыг хойжулар бир хойдан чүгле 1 кг чедир дүктү алыр-дыр. А мурнакчыларның (Ховалыг Мандып-оол, Маны-Хая Тунук-оол, Анукаев Чудурукпай) көргүзүглери оон 2,6—3 катап хөй болур.

Чамдыкта кара кайгамчык чүвелер тургулаар: үскен ирттер, хураганнар аразынга төрүүр хойлар тыптып кээп, хураганнай-даа бергилээр. Бир коданга төрээн хураганнар каш янзы өңнүг, уксаалыг-даа болгулаар. Бо дээрге зоотехниктерниң ажылының багайын херечилеп турары ол.

Хойларны комплекстерге мөөңнээр деп шиитпирлээни черле шын. Ынчалза-даа эң-не баштай мал чеминиң баазазын сайзырадыры чугула деп бодаар мен. Ол дээрге малга хоолулуг, янзы-бүрү хевирлиг, янзы-бүрү аргалар-биле белеткээн чемнерни курлавырлап алырындан аңгыда, одарларны чөп, план ёзугаар ажыглаары-дыр. Ук комплекстерге чурттаар бажыңнар, дыштанылга төвү, чунар-бажың дээш тудуглар база херек. Бистиң совхозта Булуң-Бажында тудуп турар комплекстиң тудуу доозулбастаан. А ол доосту бээрге, канчаар ажыглаарыл — амдыгааштан санаар, бодаар болза эки.

Мээң мында бижип турарым болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле мурнакчы дуржулга республиканың ажыл-агыйларында чыгдыпкан. Ол дугайын солуннардан, радиодан эвээш-биче билип ап болур. Ынчалза-даа мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле ажыл кошкак деп бодаар мен. Кодээ ажыл-агый министерствозунда мурнакчы дуржулга нептередир тускай бөлүктүң ажылын ам-даа көскүлең болдурза эки. Тываның ном үндүрер черинге мурнакчы кижилерниң, коллективтерниң арга-дуржулгазың, оларның ажылының экономиктиг ажыын көргүскен номнарны парлааза чогуур. Республиканың «Билиг» ниитилелиниң шугуму-биле хой ажылын сайзырадырының айтырыгларының талазы-биле лекция, беседаларны хөйү-биле ажылдап кылза черле ажыктыг.

Б. МАНДЫП-ООЛ.
Кызыл район.

Коллективтиң деми-биле

Юбилейлиг чылда Сарыг-Септиң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш күженишкиннинг ажылдап, багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген. 1977 чылда чонга ачы-дуза чедирерин коллектив 5,9 хуу ажыр күүсеткен. Районнуң чонунуң кижи санынга онаалтыр алырга, ачы-дуза чедиргениниң хемчээли планнаттынган 7 рубль 73 көпеектен херек кырында 8 рубль 79 көпеек чедир өскен.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң Чагаазын бистиң коллектив эвиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле деткээн болгаш үшкү чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка бедик көдүрлүүшкүн-биле киржирин шиитпирлээн. 1978 чылда комбинаттың бригадалары-даа, тус-тус ажылчыннары-даа боттарынга социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Оларның аразында Мария Түлүшевна Нованың дааранышкылар бригадазы чыл планын ноябрь 7-ге чедир күүседир хүлээлгени алган. А бригадир М. Нова хуузунда онаапкан чыл планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл болур оюнда— октябрь 7-де күүседирин хүлээнген.

Моон соңгаар чоннуң хууда чагыгларын ёзугаар хеп даараарын, идик септээр, даараарын, хеп аштаар болгаш будуур талазы-биле ачы-дузаны чедирерин көвүдедири бодунген. Ачы-дуза чедирериниң бо хевирлериниң хемчээли 1980 чылда 1975 чыл-биле деңнээрге 1,9 катап өзер. Ынчалза-даа эрткен чылын комбинат хеп аштаарын 1 муң рубльге чедир кылбаан. Ол ышкаш химчистиг аштаалгага кирген хептерни аштааның шынары багай болурунга чагыкчыларның хомудалдары кирип турар. Чижээ, эрткен чылын 52 размерлиг ийи тонну химчистиг аштаалгага киирген соонда, олар 48 размерге чедир чыырылыган. Ынчангаш ээлери алырындан ойталаанындан комбинат тоннарның өртээн төлээр ужурга таварышкан.

Оон аңгыда, районнуң малчыннарын хандырып турарынста четпестер барын чугаалаар ужурлуг. Малчыннар 27 хире санныг турлагларда турар. Оларга чедер транспорт бисте чок, бар-даа болза үрелик, артык кезектер чедишпес. Малчыннар ылаңгыя бажың иштиниң херекселдери: сандайларны, столдарны, буфеттерни, аптарадарны херегләэр-дир. Бистиң комбинат мындыг кылыгларны кылбайн турар. Амыдырал хандырылга министерствозунуң талазындан бо айтырыгны шиитпирлээр өйү келген. Малчыннардан мебель херегләэн чагыглар биске үргүлчү келир, а бисте ону күүседир арга чок болуп турар-дыр.

Кодээниң чонунга ачы-дуза чедирерилге кооперастыг харылзааны ажыглаары келир үеде улуг ужур-дузалыг. Ооң уламындан кодээниң чону хоорайның дег ачы-дуза чедирериниң бүгү хевирлерин ап турар апаар. Комбинатта хүлээп алыр комплекстиг пункт чоннан телевизорларны, соодукчуларны, радиоприёмниктерни септээри-биле хүлээп алырга, Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадының мастерлери келгеш, кылып турар. Ынчалза-даа бо талазы-биле ажыл багай. Ылаңгыя телеательеден бисти чедир хандырбайн турар. Ам бо хүннерде комбинатта 40 ажыг телевизор кылдынмаан турар. Ол ышкаш септээниниң шынары багай дээш хомудалдар база үргүлчү киргилээр.

Ынчангаш 1978 чылда Сарыг-Септиң амыдырал хандырылга комбинадының коллективиниң мурнунда сорулгалар улуг. Ажылда четпестерни чайладырының арга-хемчеглерин ап чорудар болгаш планның онаалдаларын күүседири дээш цехтер, бригадалар, тус-тус кижилер аразында социалистиг чарышты улам-на дээштиг организастаары бисте негеттинер.

Т. ЧИГАРСКИХ,
Сарыг-Септе амыдырал хандырылга комбинадының директору.

Улусчу контрольдуң болгаш «Шынның» рейдизи

Каа-Хемде күүседип турары кандыгыл

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер дугайында доктаалды СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлели база 1977—1978 чылдарның кышкы үезинде ниитиниң малының баш санын, ооң чаш төлүн менди камгалап алыр дээш, республиканың малчыннарының ортузунга социалистиг чарышты калбартыр дугайында тускай доктаалды СЭКП обкому, Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому эрткен чылын хүлээп алган. Үстүнде айыткан доктаалдарны Каа-Хем районнуң партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары канчаар күүседип турарын тодарадып көөрү-биле «Шын» солуннуң редакциязы болгаш республиканың улусчу контроль комитети рейд чорудткан.

Районнуң ажыл-агыйларында амгы үеде 14 муң чыгыы мыйыстыг бода мал, 54 муң ажыг хой, өшкү, ийи муң ажыг чылгы, 1136 хаван кыштап турар. Совхозтарда 4 муң ажыг тонна сиген, 5717 тонна сенаж, 11800 тонна силос, ийи муң тонна саван, 2500 тонна хире концентрат курлавырда арткан. Бар мал чеми эрткен чылдың бо үезинде турганындан элээн эвээш. Ындыг болганда, эң-не шыңгыы камналга негеттинип турар.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер дээш партия райкому, райкүүском, кодээ ажыл-агый эргелели боттуг хемчеглерни ап турар. Ооң ачызында, чамдык чогумчалыг түңнелдер-даа чедип алдынган. **Чижээ, эрткен чылдың бо үезинде турганынга деңнээрге, өлүп хораан бода мал 10 башка, хой, өшкү 67 башка кызырылган. Бо чылдың январьда хураган 300 хире, бызаа 70 ажыг баш хөй алдынган. 1977 чылдың январьда турганынга бодаарга, бо чылын районнуң ажыл-агыйларынга сүттү бүдүрери 16 тонна, ону садары 36,3 тонна, эътти күрүнеге садары 105 тонна көвүдээн. Районга ниитизи-биле күрүнеге садар бода малдың ортумак дужаалда деңзизи 421 кг болган.**

Ынчалзажок мал кыштаглаашкынында четпестер бары рейдиден илерээн.

ЧЕМ БАР-ДАА БОЛЗА...

«Бүрен» совхозтуң кыштагларында 1670 баш мыйыстыг бода мал, 7500 ажыг хой бар. Ажыл-агыйның кол зоотехниги Д. Николаев мал кыштаглаашкынынга хамаарыштыр биске мындыг тайылбырны кылды:

— Кыштың байдалы эрткен чылдыындан эки. Амдызында арып баксыраан мал чок. 860 тонна сигенниң хөй нуруузун хойжулар кодаңнарында чедирген, оон аңгыда 2 муң тонна силос, 2500 тонна сенаж, 850 тонна концентрат бар. Бо чем курлавыры часка чедир четчир деп бодап турар бис. Ынчалзажок шыңгыы камналганы тургускан бис. Фермада саар инектерге хүнде бээр чемниң рационну: 10 кг силос, 15 кг сенаж, 5 кг саван, 2,5 кг чарба. Суг орнунга хайындырып каан чудан ижиртип турар, малдың күш-деңгели баксыравайн турар. Совхозтуң малчыннары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның социалистиг чарышты калбартыр дугайында доктаалы-биле танышкаш, бо чылын улам күженишкинниг ажылдаар, бедик көргүзүглерни чедип алыр деп шиитпирлээн.

...Мурнакчы хойжу Сергей Сандый-оолдуң кыштаа. Ол кызымак малчын юбилейлиг чылда төрүүр 100 хойга онаалтыр 102 хураганны, хой бүрүзүнден 3,1 кг дүктү алган. Бо чылын хой бүрүзүнден хураганны база 3,5 кг дүктү алырын хүлээнген.

— Хойларым хүр кыштап тур,— деп, Сергей Доржуевич биске чугаалады.— Сигенни, саванны, суланы кодаңда четчири-биле дужурген. 589 баш хоюмнуң 450-и оолдапкан, хураганнары онча-менди. Сакманщиктер чедип келген, дузалажып турлар.

Аныяк хойжу Сергей Салчак кадайы Зина Салчак-биле 470 баш хойну кадарып турар. Оларның коданында хой оолдаашкыны кидин түлүк. 210 ажыг хойнуң хураганнары менди дорутуп турар. Аныяк хойжулар төрүүр 100 хойга онаалтыр 96 хураганны, баш бүрүзүнден 3,5 кг дүктү алырын хүлээнген.

Ниитиниң малын кыштап хүр ажырар дээш хойжулар кызымак ажылдап турар. **Ынчалзажок бо ажыл-агыйда четпес чүве—мал чемин камналгалыг чарыгдавайн турары. Кодан бүрүзүнде тарааны, сигенни болгаш саванны черге төп берип турар. Ол чемни хойлар өдек, хар-биле холуй базып каар.** Коданнарда чедишпес-даа бол, чем уруп бээр оңгачалар бар. Оларны чамдык малчыннар шуут ажыглавайн турар. Чижээ, Борис Намдактың чугаазы бо: «Оңгачага чем каап бээрге, хойлар баскылажыр, хоржок чүве. Ооң орнунга черге төп бергени дээре...» Хойга сиген, саван салып бээр чаңгыс-даа шагжа чок. Мал чемин камныг чарыгдаар сорулга-биле оңгачаларны, шагжаларны кылгаш, ажыглаарын СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыткан болгай. Ону ук совхозтуң удуртукчулары боттандырбаан.

Хойлар ара салыр таварылга база бар. Ооң чылдагааны багай шынарлыг чемде, кажаа-хорааның соогунда, азы аарыгда боор чадавас. Ону совхозтуң тускай эртемниглери ам-даа тодаратпаан. Бо талазы-биле дээштиг хемчег алыры негеттинип турар.

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУКТАР

«Бүренниң» кожазы—«Кызыл тук» совхоз. Бо ийи ажыл-агыйның одар-белчиири холушкак, агаар-бойдузунуң байдалы, харның кылын-чугазы бир дөмей. Ынчалзажок кызыл-тукчуларда кыштаглаашкынның байдалы дүвүренчиг. Чижээ, Терзиг-Аксы инек фермазында сиген, саван үстүп турар. **Ынчангаш малга чиртип болбас дээн лаборатория анализин турда-ла эрги ыпык, дудун саванны инектерге берип турар.** Ооң уламындан бир инек хораннанып өлген. Инектер колдуунда силос болгаш чарба-биле хогланып турар. Ооң кадында силос сөөртүрү эпти-ле үзүктелир, чамдык хүннерде келбейн-даа баар. Фермада кандыг-даа механизация чок: бүгү ажылды хол-биле кылыр. Кажааларның ишти өл, малгашталган. Аназ чыткан инектерниң дүгү өткеш, дашкаар үнерге дошталдыр доңуп калыр. Ынчангаш чаштаар чыгыы доңган, тоттур чем чивээн инектерге соок сүт бээрге, оларның дамдыы алдарап, арып баксырап турар. Кажаалар, чем салыр оңгачалар чанында доң өдек хорумналган. Бүрен-Аксы фермазында байдал база ындыг. **Чем чедишпезиниң кырынга шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чорук немешкениниң уламындан бо ажыл-агыйның ийи инек фермазында байдал нарыыдаан. Семиртилгеде турар инектерден чогуур немелде деңзи алдынмайн турар. Ук фермаларга чылыг суг алырының системазын «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынны эптеп кылырын шагда-ла эгелээн, ол хирезинде ара кааптаан.** Ону республика каттыжыышкынындан шыңгыызы-биле айтырар үе келген.

— Бөдүүн чем-биле инекти хандырарының чаңгыс аргазы—хыыргыыш садып сөөртүрү болур,—деп, совхозтуң директору эш Анцин биске тайылбырлаан.—Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтан 100 тонна хыыргыыш садып алгаш, ону сөөртүп эгеледивис. Ынчалзажок транспортка бергедеп тур бис.

Хыыргыыш сөөртүр деп шиитпир чөптүг-дүр харын. Ынчалзажок ам арткан 70 тонна хыыргыыш совхозтуң 2700 ажыг инээн часка чедир азыраарынга четчир бе? Ол чемни арбыдадыр садып алырын шиитпирлээри чугула. **Оон аңгыда транспорт-биле ук ажыл-агыйга дуза көргүзери район организацияларындан база негеттинип турар.**

Ол-ла совхозтуң Мойнагылыкта хой комплексизинде үш кодан, 1200 ажыг төрүүр хойну кыштадып турар. Ында **чымыштыг ажылды кылып турар кижилерни аъш-чем болгаш хереглел бараанныры-биле хандырып турары четпес. Хойжуларның негелдезин хандырар хемчегни совхозтуң дирекциязы алыр ужурлуг.**

Совхозтуң директору үр эвесте ажылдаан. Кол зоотехник база чок. Бо чорук мал ажылынга салдарын чедиргени чугаажок. Совхозту кадрлар-биле бижыглаар айтырыгны районнуң удуртур органнары шиитпирлезе чогуур.

Шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чорукту рейд бригадазы «Ленинчи орук» совхозтан база илереткен. Ол совхозтуң Мерген сүт-бараан фермазында берге байдал тургустунган: инек кажааларында чылыдылга системазы үрелгеш, саалда аппараттары доңуп, инек турар чер доштталган. Саанчылар инек саар санында-ла аппараттарын эргизери-биле изиг суг дажыглап, түреп турар. Өске бир кажаада механизация кылбаан: өдек аштаарын, чем бээрин саанчылар боттары хол-биле кылыр. Ол хирезинде ферманың саанчыларының ап турар шалыңы бир дөмей. Ынчангаш чамдык саанчылар ажыл төлевирин бериннип көөрүн чөптүг-биле негеп турар. От салып, суг чылыдар чер үрелген ужурунда ында ыш, бус долган, чүү-даа көзүлбес. Кижи аңаа ажылдаары безин берге. **Байдал ындыг турбуже, совхозтуң директору эш Евтушков күстен бээр фермага чаңгыс-даа келбээн. А чылыдылга системазын эде кылырын аазап тура-даа, мынчага чедир боттанмаан. Дарый шиитпирлеп, хемчег албас болза, ук фермага кыштаглаашкынның байдалы улам бергедээр чадавас.**

«Бурунгаар» совхозтуң инек фермазында боодалдап каан саванны часпайн, ол хевээр-тирээн оңгачаже киир октагылап каан чыдар. Ылаңгыя кадарчы Темек Бады-Сааннын инек азырап турары ындыг. Так боодалдап каан саванны инектер чип чадааш, апаа-ла ыңай-бээр кылагыталжып, иткилежип турар. А ферманың бригадири Сат Базыр ону көрүп тура-ла, ыттавайн эрттирип турары элдептиг.

ЧАРЫШТЫ ОРГАНИЗАСТААНЫ КАНДЫГЫЛ?

Кышкы үеде ниитиниң малын, ооң чаш төлүн менди камгалап алыр дээш, малчыннар ортузунга чарышты организастаар дугайында доктаалды канчаар күүседип турарынга хамаарышкан чамдык чижектерни ап көрээли.

«Кызыл тук» совхозтуң партия организациязы (секретары М. Саңмал) кышкы үеде малчыннар ортузунда чарышты дээштиг организастаан. **Чарыштың негелделерин дирекция, парторганизация ажылдап кылгаш, малчыннарның ниити хуралынга чугаалашкан. Чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, ону малчыннар хуралынга чугаалажып, тиилекчилерин шаңнап турар.**

Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларда чарышты ынчаар дээштиг кылдыр организаставаны харааданчыг. Чижээ, «Бүрен» совхозтуң директору Н. Мусихин биле партком секретары Ю. Новиков кышкы үеде малчыннар ортузунга чарышты калбартыр дугайында тускай доктаал бар дээрзин амга чедир көңгүс билбес болган. Ындыг болганда, кандыг чарыш негелдезин турар боор? «Ленинчи оруктуң» Мерген фермазының саанчылары аразында чаржып турар бе дээрзин ооң бригадири Терекпен Орлапай билбес. Бригадир ол хамаан чок январьда ферма ниитизи-биле чеже сүт сагганын, саанчылар хүнде инектен каш кг сүт саап ап турарын безин харыылап шыдаваан. «Енисей» совхозтуң мурнакчы хойжузу Кажын Бады-Хоо мынча деп чугаалап орар: «Соян Дамба-биле чарыштыг сен дээр чораан. Ооң аалынга чаңгыс-даа катап барып көрбедим. Бистиң даргаларывыс бар-даа дивес чүве-дир. Чаржып турар улус аргыжып, хынажып турар болза эки-дир ийин». Ону чарыш деп болур бе ынчаш? Оон кандыг дээштиг чорук үнер боор! Бо дээрге совхозтарның парткомнарының, ажылчын комитеттериниң четпес ажылы-дыр.

Бо бүгүден кандыг түңнелди үндүрүп болурул? Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, шиитпирниң күүселдезин хынап турары четпес. Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер, кышкы үеде малчыннар ортузунга чарышты калбартыр дээш, районнуң партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары хемчеглерни ап-ла турар. Ынчалзажок хемчеглерниң дээштии кошкак. Илереттинген четпестерни дораан чайладырын чедип албайн турар. Үстүнде айыткан ажыл-агыйларга районнуң удуртур ажылдакчылары чаңгыс удаа эвес чораан, ында четпестерни эскергени болгаш оларны чайладыр талазы-биле айтыышкынны берип турганы билдингир. Ынчалзажок күүселдениң хыналдазы кошкак болганда, бар четпестер катаптап турар. Кыштаглаашкын талазы-биле партия райкому, райкүүском соолгу үеде дээштиг хемчеглерни ап эгелээнин демдеглезе чогуур. Районнуң удуртур органнарының харысалгалыг ажылдакчыларын тус-тус ажыл-агыйларда бижыглаан. Райкүүскомнуң үнүүшкүннүг хуралын безин ажыл-агыйларга эрттирип турар апарган. Ылаңгыя баштайгы ындыг хуралды «Бурунгаар» совхозка эрттиргеш, ук ажыл-агыйда кыштаглаашкынның байдалын шыңгыызы-биле чугаалашкан болгаш буруулуг кижилерге чогуур кеземчени көргүскен. Шак ындыг дээштиг хемчеглерни моон соңгаар-даа алыр болза, чогумчалыг түңнелдерни чедип ап болур.

«ШЫННЫҢ» РЕЙД БРИГАДАЗЫ: К. ДОНГАК, районда улусчу контроль комитединиң даргазы, Ч. ОЙДУПАА, республиканың улусчу контроль комитединиң инспектору, К. АРАКЧАА, «Шынның» тускай корр.

ХҮНДҮЛЕЛ-БИЛЕ

Владимир Ильич Ленинниң ады-биле Совет Чепсектиг Күштерниң төрүттүнгени болгаш маадырлыг төөгүзү, Улуг Октябрь чуртунуң дайынчыларын оларның басканының кайгамчыктыг тиилелгелери тудуш холбаалыг. Кызыл Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга ол чүгле башкызы эвес, а чоок, төрээн кижизи болур. Кызыл армейжилер, командирлер болгаш политажылдакчылар аңаа хөлчок ынак чорааннар. Ол ынакшылдың болгаш хүндүткелдиң тодаргай херечизи болза, ону Хүндүлүг кызыл армейжи, кызыл флотчу, курсант, командир кылдыр соңгуп ап чорааны болур, ол дугайын архивтерде болгаш музейлерде кадагалаттынган документилер бадыткап турар.

1919 чыл... Кызыл Армияның дайынчылары ак гвардейжи аг-шериглер болгаш интервентилер-биле кадыг-дошкун демиселди чорудуп турганнар. Барыын фронтуга кызыл коммунарлар полугу дайзынның халдаашкынын шыдамыы-биле ойтур шаап турган. Партия ТК-ның шиитпири-биле чорудуп турган партийжи неделяга тураскааткан ниити хуралга бичии када уауктелиишкин үезинде дайынчылар чыглып келгеннер. Хуралдың киржикчилери «бистиң ажылчын-тараачыннар эрге-чагыргазын камгалаарынга демир хана дег турар бис» деп даңгыраан бергеш, боттарының полугунуң Хүндүлүг кызыл армейжизи кылдыр В. И. Ленинни кызыл армейжилер бир эп-сеткил-биле соңгуп алганнар.

Элээн каш хүн эрткенде ол полктуң делегациязы Владимир Ильичиниң адынга бижээн тускай билетти Кремльге чедирип эккелген.

Самараның 24-кү Демир дивизиязының составынга хамаарыжып турган, Москваның Ленин аттыг 212 дугаар адыгжы полугу хамааты дайынының чылдарында эрес-маадырлыг ажыл-херектери-биле бодун алдаржыткан. 1922 чылда Владимир Ильичиге дайынчылар болгаш командирлер боттарының чагаазынга мынча деп бижээннер: «Кызыл армейжилерниң, политажылдакчыларның болгаш комсоставтың бо чылдың январь 15-те чаңгыс эп-сеткил-биле хүлээп алган шиитпири-биле Силер бистиң полктуң Хүндүлүг кызыл армейжизи кылдыр соңгуттурдуңар. Тугувуста Силерниң адыңар сиилбиттинген...» Оон ыңай чагаада мынча дээн: «Бистер Силерже дериг-херекселди, № 30330 ланчыыны болгаш 120 санныг окту, а ол ышкаш сургакчылаарының бүгү-ле хевирлериниң аттестаттарын чоруттувус...»

Ейскиниң 195 дугаар адыгжы полугунуң Хүндүлүг кызыл армейжизиниң — Владимир Ильич Ленинниң адынга бижээн кызыл армейжиниң албан дептериниң карты чамдык номнарга, журналдарга, альбомнарга бо-ла үнгүлей бээр. Ол дептержигешти В. И. Ленинге 1922 чылда тывыскан.

Ол үеде полк командири турган Ф. И. Копкин бо дугайын мынчаар чугаалаар: «Бир-ле катап апрель айның кежээзинде дыш кадында дайынчылар аразынга Ленин дугайында чугаа болган. Удавас апрель 22, улуг баштыңчының төрүттүнген хүнү дээрзин сактып келгеннер. Ол алдарлыг хүнну канчаар демдеглээрил? Ильичини бистиң полктуң Хүндүлүг кызыл армейжизи кылдыр соңгуп алыр-дыр деп, бирээзи саналдаан. Ук санал шуптузунга таарышкан... Полктуң клувунга бүгү дайынчылар чыглып келген. Индирже дайынчылар соңнуг-мурнуг үнүп-ле турганнар. Улуг Ленинге, бистиң партияга эң кызыгаар чок ынакшыл бүгү-ле саналдарга илереп турган. В. И. Ленинни Хүндүлүг кызыл армейжи кылдыр соңгуур дээп саналды дайынчылар чаңгыс эп-сеткил-биле деткээннер».

Ильичиге кызыл армейжиниң дептержигежин болгаш хеп-сыныны чедирер делегацияны хуралга соңгуп алганнар. Аъттыг хайгыыл начальнигинге хөй-хөй тулчуушкуннарга сурагжып келген С. Н. Нефедовту делегацияның баштыңы кылдыр соңгааннар.

«Найысылалга алды хонуп чораш келген бис — деп, С. Н. Нефедов сактып чугаалаар.—Оон Кремльге кирип келдивис. Холчок девидеп, сүрээдээн бис. Узун эвес дурт-сынныг кижиниң бисче уткуштур чиик базып орарын эскерип кагдывыс. Дораан-на ол-дур деп таныш каапдывыс. Ленин бисти кабинединче чалады. Мен шарыгны оваарымчалыг ужулгаш, ону Владимир Ильичиге тудустум... Бистиң-биле чарлып чоруурда, ол мынча диди: «Бистиң полктуң дайынчыларынга байырдан болгаш меңээ көргүскен хүндүткел дээш улуу-биле өөрүп четтиргенимни дамчыдып көрүңер».

Ильичини Хүндүлүг кызыл флотчу кылдыр соңгаан дугайында документилер ам-даа кадагалаттынып чыдар. Октябрь революциязының сооугулуг күштериниң бирээзи революсчу далайжылар турганы билдингир болгай. В. И. Ленин чоннуң херээнге оларның бердингенин бедик-биле үнелеп, дайзын-биле демиселдиң эң-не берге участоктарынче далайжылар отрядтарын чорудуп чораан. Боттарының ээлчээнде, революсчу далайжылар Владимир Ильичиге кызыгаар чок ынакшылын көргүзүп, ооң кыйгызы-биле Октябрьның камгалакчыларының баштайгы одуругларынга туржуп чорааннар.

«Аңгы талазы-биле туруштарны тода ылгап билиринге өөреткениң дээш, ядыыларның диктатуразы дээш пролетариаттың делегейге демиселин удуртуп келгениң дээш сээң соондан чоруп келген, чоруп олурар болгаш моон соңгаар-даа чоруур кызыл балтийжилерден сеңээ байыр» деп, Балтий Флодунуң революстут шериг чөвүлели В. И. Ленинге байыр чедиришкининге мынчаар бижээн.

Пролетариаттың баштыңчызынга дайынчы авиаторлар хөлчок ынак чорааннар. Ол хөй-хөй авиа-кезектерниң Хүндүлүг ужудукчузу кылдыр соңгуткулаан турган.

Ылаңгыя Кремльди камгалап турган курсантылар-биле В. И. Ленин аажок найыралдыг чораан. Ильич оларның өөредилгезин, амыдыралын доктаамал сонуургап, командирлер, башкылар болгаш курсантылар-биле бо-ла беседалажып, хуралдарынга санал берип, доозукчуларның парадтарын хүлээп ап чораан.

Ленинге онзагай хүндүлелдиң демдээ кылдыр Бүгү-эвилелдиң Төп Күүсекчи Комитеди аттыг 1 дугаар каттышкан совет шериг школазының хууда составы ону Хүндүлүг курсант кылдыр 1922 чылдың февраль 15-те соңгаан. А 1923 чылда В. И. Ленин ол школаның Хүндүлүг командири кылдыр соңгуттурган.

Чылдар эрткен. Амгы үеде совет дайынчылар бүгү чон-биле кады Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш белеткенип турар. Олар ленинчи чагыгларга шынчы болуп, адаларын дөзеп салгавышаан, Төрээн чуртунга ак сеткилдиг бараан болуп, социализмниң төөгүлүг чаалап алышкыннарын серемчилелдиг камгалап турарлар.

И. ИЛЬИН,
курлавырда полковник.

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БЕРЛИН

Делегейниң Лейпцигке болур часкы ярмарказынга 60 ажыг күрүнеден 9 муң бүдүрүлгелер болгаш даштыкы садыг организациялары киржир деп, Берлинге болган парлалга конференциязынга ук ярмарканың чиңгине директору Ф. Вонзак медеглээн. Ол ярмарка март 12-ден 19-ка чедир болуп эртер.

Лейпциг ярмарказының эң улуг киржикчизи моон мурнунда-даа чылдарда ышкаш, Герман Демократтыг Республика болур. Ол республиканың 4.200 даштыкы садыг болгаш үлетпүр бүдүрүлгелери социалистиг немец күрүнениң улус ажыл-агыйының чедиишкиннерин Лейпцигке бүгү талалыг көргүзеринге белеткенип турар.

Совет Эвилелиниң павильонунга 28 даштыкы садыг каттыжыышкыннары болгаш министерстволар, белеткеп үндүреринге 700 чыгам бүдүрүлге киришкен 6.000 чүүлдерни делгеп көргүзер. Ол совет делгиир чүүлдерниң 70 хуузу чаазы сайзыраңгайжыткан кылыглар болур.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БУДАПЕШТ

Беш чылдың үшкү чылының планын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышта венгр шахтёрлар идепкейлиг киржип берген. Вишонтаның, Татабаньяның, Ороснаниниң, Дорогтуң шахтёрлары графикти мурнады ажылдап турар. Венгрия Улус Республиканың шахтёрлары бо чылын 25 миллион ажыг тонна хөмүр-дашты казып тывар хүлээлгени алган.

Венгр улус ажыл-агыйының эң хоочун адыры—хөмүр-даш тывыжының үлетпүрү кайгамчык көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Республиканың хөмүр-даш шахталарының күчүлерин улгаттырарынче, оларны комплекстиг механизастаарынче болгаш автоматчыдарынче угланыышкынны чедиишкинниг боттандырып турар. Чүгле бо чылын безин ол сорулгаларга капитал салыышкыннар тергиин хөй түң—3.8 миллиард форинт акша болган.

УЛАН-БАТОР

Моол беш чылдың шиитпирлиг чылын Сонгиниң күш фабриказы тергиин эки эгелээн. Оон миллион чуурганы алган—ол дээрге эрткен январьда турганындан 82 хуу хөй-дүр.

— Ындыг бедик көргүзүг бүдүрүлгениң төөгүзүнде бир-ле дугаарында чедип алдынган — деп, фабриканың директору Д. Цэдэнгончиг СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга онзалап демдеглээн. — Коллектив бодунуң чедиишкинин хамыктың мурнунда партия организациязының тодаргай сорулгалыг ажылы-биле холбаштырып турар. Чаа чылдың баштайгы хүннеринден-не кол күжениишкиннерни бүгү курлавырларны болгаш аргаларны мобилизастаарынче, бирги ээлчегде мурнакчы совет дуржулганы дээштиг кылдыр ажыглаарынче мөөннээн. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң күчүлүг фактору социалистиг чарыш болган.

ГАВАНА

Куба Республиканың цемент үлетпүрү дүрген темпилерлиг хөгжүп турар. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында улус ажыл-агыйының ол адырынга продукция кылып үндүрери барык 4 катап көвүдээн болгаш эрткен чылын 2,6 миллион тонна четкен. Кайызы-даа 690-690 тонна цементини берген «Сигуаней» болгаш «Хосе Мерсерон» заводтар онза шылгарап, боттарының туруп келген бүгү төөгүзүнде ол тергиин дээн бедик көргүзүглерни чедип алган.

Кубаның цементичилериниң бедик көргүзүглери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чок бедидип, дериглерни чөп ажыглап, ажыл үезиниң чидириин кызырып, чиг-этти болгаш материалдыг курлавырларны камнап ап турарының ачызында болдунар аргалыг болган.

(СЭТА).

АНТАНАНАРИВУ. «Ивату» аэропортта хонупкан «ТУ-154» самолёттуң рейзи-биле Совет Эвилелиниң болгаш Мадагаскар Демократтыг Республиканың найысылалдарының аразында дорт агаар харылзаазы ажыттынган. Совет лайнерни уткууру-биле аэропортка Антананаривунуң муң-муң чурттакчылары четкилеп келген.

И. КУЛЕШОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАЙБЫҢНЫҢ ШУУЛГАНЫ

Чер ортузу далайга тайбың, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш делегей конференциязы бодунуң ажылын Афиныда уламчылап турар. Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң президентизи Р. Чандра пленарлыг хуралга чүве чугаалааш, боо-чепсектерни кедергей эндере бүдүрүп турарынга база араатанзыг чаа чепсекти—нейтроннуг бомбаны Европага сайгара тургузар дээр империалистиг бөлүктерниң айыылдыг планнарынга удур, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарның демиселиниң херээнге бо конференция чугула үе-чада болур деп демдеглээн. Чер ортузу далай бүгү улустарның тайбыңының, найыралының болгаш кады ажылдажылгазының далайы болган турар ужурлуг деп, ол онзалап демдеглээн.

Грецияның, Великобританияның, Италияның, Испанияның, Турцияның болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилери бүгү-ле депшилгелиг күштерниң антиимпериалистиг үндезинге чаңгыс эвиниң болгаш сырый каттыжыышкынның чугулазын айыткан.

Араб улустарга удур АКШ-тың болгаш Израильдиң агрессчи бөлүктериниң сүлчээзин дыка хөй делегациялар каргап кыленнээн. Чоокку Чөөн чүк кризизин Садаттың болгаш Бегинниң аразынга сепараттыг дуюкаа дугуржулганың аргазы-биле шиитпирлеттинген туруп шыдавас. Египеттиң президентизиниң араб улустардан дуюкаа дугуржуп алыр дээр оралдажыышкыннары Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны доктаадып тургузарынга улуг моондак болуп, АКШ-тың, Израильдиң, араб реакцияның эрге-ажыктарынга бараан болуп турар деп, Ливанның төлээлекчизи Ж. Мансур онзалап демдеглээн. Араб улустарның тайбың, национал хамаарылбас чорук болгаш депшилге дээш демиселинге социалистиг күрүнелерниң, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң аажок улуг дузаламчызын араб чурттарның делегаттары онзалап демдеглээн.

Ол бүгү девискээрге шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче, чижээ, Чер ортузу далайны найыралдың болгаш кады ажылдажылганың далайы болдурарынче угланган улам ынайгы базымнарның күзенчииниң дугайында идеяны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXV съездизинге-ле чугаалаан болгай деп, совет делегацияның баштыңы В. М. Елинов медеглээн. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынының ханыладыры, өске дептерже болгаш девискээрлерже, чижээ, Чер ортузу далай кавызының девискээринче ол чавырлыышкынны нептередири тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерниң эң чугула сорулгазы болган турар ужурлуг.

Кипрниң улузунуң болгаш Палестинаның араб улузунуң чөптүг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи бурунгу хүн Афиныга болган.

Е. ПЕТРОВ.
(СЭТА).

АРААТАНЗЫГ ЧЕПСЕКТИ ХОРУГДААР

Пентагоннуң болгаш натоЧу аг-шеригниң нейтроннуг бомбаны бүдүрер болгаш ону Барыын Европаның чамдык чурттарының девискээрлеринге сайгара тургузар дээр бодалдарынга удурланыышкынның кампаниязы калбарып турарының дугайында дыңнадыглар делегейниң янзы-бүрү чурттарындан кээп турар.

СОФИЯ

Нейтроннуг бомбаны чүгле харын агрессор ажыглап болур араатанзыг боо-чепсек дээрзинде чигзиниг чок деп фашизмге болгаш капитализмге удур демиселчилерниң Төп комитеди дээр организацияның Софияда чарлаан медеглелинде чугаалаан.

Нейтроннуг боо-чепсекти бүдүрериниң кайы-даа тала ойталаарының дугайында керээни чарар деп Совет Эвилелиниң саналын бүрүн деткип турар чорук ол документиде илергейлеттинген.

Нейтроннуг бомбага удур, тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары дээш, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының быжыг болгаш соксаал чок болдурар дээш демиселге боттарының салыышкынын киирериниче фашизмге удур бүгү демиселчилерни медеглелдиң авторлары кыйгырган.

НИКОЗИЯ

Тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижи төрелгетен-биле бир демей, кипр улус АКШ-тың кижи амытанга удур планнарын киленниг буруу шаап турар деп, херээженнер организацияларының Бүгү-кипр федерациязының даргазы София Цимилли медеглээн. Нейтроннуг бомбаны бүдүрериниң кайы-даа тала ойталаарының дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң саналын делегейниң хөй-ниитизи сеткил ханыышкын-биле уткаан. Кипрниң чону ол эгелээшкинге изиг байыр чедирип турар болгаш ону АКШ-тың чазаа таарымчалыг кылдыр көөр боор дээрзинге идегеп турар, чүге дээрге нейтроннуг боо-чепсекти бүдүрерин хоругдаары бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга таарыжып турар—деп, херээженнер организацияларының Бүгү-кипр федерациязының даргазы онзалап демдеглээн.

АДДИС-АБЕБА

Амгы үеде империализмниң шериг-үлетпүр комплекзиниң тургузуп турары нейтроннуг бомба массалыг узуткаашкынның эң коргунчуг боо-чепсээ болуп турар деп, «Эфиопиэн геральд» солун бижээн. Хиросиманың болгаш Нагасаканың таварышкан халап кижи төрелгетенниң сагыш-сеткилинден ам-даа арлып читпээн. Нейтроннуг бомбаны бүдүрер дээр эң дерзии планны делегейниң бүгү-ле депшилгелиг, демократтыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштери эң шыңгыы, шиитпирлиг буруу шаавар ужурлуг.

Делегейниң тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун баксырадырынче угланган кандыг-даа хемчеглерге революсчу Эфиопияның калбак массалары удурланып турар деп ол чүүлде онзалап демдеглээн.

КОПЕНГАГЕН

Амгы үеде бистиң бирги чергелиг сорулгавыс — ядролуг боо-чепсектиң бир янзы хевири болур нейтроннуг бомбаны нептередирин болдурбазы ол болур деп, «Дания—ССРЭ» ниитилелдиң чиңгине секретары И. Вагнер чугаалаан. Удурланыышкын бижииниң адаанга ат салыышкыннарын чыыр, митингилерни болгаш чыскаалдарны организастаар талазы-биле ниитилелдиң кежигүннери чурттуң депшилгелиг өске-даа организацияларының төлээлекчилери-биле кады дыка улуг ажылды чорудуп турар. Барыын Европаның девискээринге ол өлүмнүг чепсекти сайгара тургузарын саналдап турар натоЧу дайынзырактарның үлегедиглери Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның каш удаа кылып келген эгелекчи саналдарынга шуут удурланыышкактыр деп, И. Вагнер медеглээн.

(СЭТА).

КУЛЬТУРА БОЛУУШКУННАРЫ

ВАРШАВА. Польша шеригниң «Чолувка» киностудиязы генерал Сверчковский дугайында фильмни тырттырып эгелээн. «Ындыг үе турган» деп ол фильм Польшаның улустуң шериниң маадырларының дугайында бөлүк фильмнерниң баштайгызы болур.

Кол маадырның ролюнуң күүседикчизи Станислав Яшковский генералды шуут таныыр, билир турган: ол Сверчковскийниң командылап турганы Польша шеригниң 2-ги армиязының солдады чораан.

ЛОНДОН. А. П. Чеховтуң «Ак-кускун» деп шиизин ёзугаар телешиини Би-би-си деп англи телекорпорация тургускан. Сураглыг режиссёр М. Линдсей-Хоггтуң тургускан ол шиизинде англи театрларның шилиттинген артистери ойнаан.

Ол дээрге Би-би-синиң орус классикадан тургускан бир дугаар чогаалы эвес. Чоокта чаа телевидениеге көргүскен «Анна Каренина» деп фильм-шии улуг чедиишкинниг болган. Великобританияда эң улуг национал театрга А. П. Чеховтуң «Вишнялыг сад» деп шиизиниң баштайгы көргүзүү чоокку хүннерде болур.

ЖЕНЕВА. КНО-нуң Европада салбырының чанында Чили төлээ черниң күткүлгези-биле Женевага эртирер деп турар Чилиниң улустуң амгы уран чүүлүнүң болгаш уран чогаадылгазының делгелгезинге шиитпирлиг удурланыышкынны Швейцарияның күш ажыл партиязы медеглээн.

Кантоннуң хөй-хөй депшилгелиг, чөөн организацияларының деткээни чагаада: «Тулган уран чүүлдүң швейцар ниитилелинден» ол делгелгени эрттирериниден ойталаарын негээн. Чилиде улустуң амгы уран чүүлү деп атты безин ажыглааны эрге-дүрүмге таарышпас, арын-нүүр, ыят чок херек деп чагааның авторлары демдеглээн.

ГАВАНА. Латин Американың эң улуг культура төвү—«Американарның бажыңының» чылдын-на эрттирери чечен чогаал конкурузунуң түңнели үнген. Конкурстуң жюризи 23 чурттардан келген 780 ажылдарны көрген. Роман жанрынга тиилекчи кылдыр Хоакин Гутьерести (Коста-Рика), рассказтарнынга — Давид Охеданы (Мексика), чечен чогаал шинчилелдеринге— Марта Рехасты (Куба), документалдыг очерктерниинге — Эдуардо Галеанону (Уругвай) адаан.

ТОКИО. Делегейниң ийиги балет конкурузу ында доозулган. Аңаа 16 чурттардан балеттиң 39 эжеш артистери киришкен. Бирги черни болгаш алдын медальды Киевте күрүнениң Т. Г. Шевченко аттыг академиктиг опера, балет театрының солистери Людмила Сморгачева биле Сергей Лукин олар чедип алган. Ийиги черни болгаш мөңгүн медальды чехословак балет артистери Яна Курова биле Любомар Кафкага тывыскан. Үшкү черни болгаш хүлер медальды эжежип ойнаан ССР Эвилелиниң күрүнениң академиктиг улуг театрының солизи Николай Федоров биле япон балерина Кумико Маэда олар чаалап алган. Конкурс балет уран чүүлүнге салым-чаяанныг аныяктарның чайынналчак көрүлдези болган.

КАНБЕРРА. Дошка ойнаар совет цирктиң аңаа ойнаарын чурттуң культура амыдыралында чугула улуг болуушкун кылдыр көрүп турар. Совет артистер Австралияга ойнап эгелээнден бир ай болган. Дош циркти Пертке, Хобарга, Мельбурнга ойнагылап каапкан, ам Сиднейге баар.

(СЭТА).

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынының болгаш совет-канада харылзааларны экижидериниң херээнге удурланып турарларның кампаниязы сөөлгү үеде Канадада идепкейжий берген. «Таарышпас ажыл-чорудулгалыг» деп мырыңай үндезилээр барымдаа чок буруудадылгалар кылгаш, совет албан черлериниң чамдык ажылдакчыларын ол чурттан үнүп чоруур дээрзиниң дугайында канада эрге-чагыргаларының негелдези ол кампанияның сөөлгү илерели болган.

Совет-канада харылзааларга каража таварыштырар сорулгалыг ол үүлгедиглерни Канаданың тускай албан черлери болгаш ийи чурттуң аразында харылзааларны нарыыдадыр сорулга-биле өжээнниг үүлгедиглерни үргүлчү кылбышаан, ол тускай албан черлерин деткип турар күштер кылып турары илдең. Канаданың тускай албан черлериниң нүгүлдээшкиннери, Канаданың бодунуң парлалгазының дыңнадыгларын ёзугаар алырга, оларны ат-сураа аажок бужартап баксыраганы-биле тайылбырлаттынар хире.

Чамдык канада албан черлериниң ап турар хемчеглерин найыралчы эвес чоруктар кылдыр, ынчангаш оларны илергей өнчүк-чонгээлиг сорулгалар-биле боттандырган кылдыр көрүп турар деп медеглээри-биле Совет Эвилелиниң телеграф агентилели төлээлеттирген.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливан найысылалда байдал мурнуку хевээр дыка дүшкүүрлүг. Бир талазында, ливан армияның чамдык кезектериниң болгаш консервативтиг «Ливан фронт» отрядтарының база өске талазында, тайбыңны деткиир талазы-биле араб күштер составында бактааган сирия шериглерниң аразында хан төгүүшкүннүг месилдежиишкиннер каш-даа хүн уламчылап келген. «Ливан фронтузу» Бейрутта шериглериниң санын өстүрбүшаан, олче немелде чепсектиг отрядтарны октап турар. Барыын үзелдиг христиан партиалар боо-чепсекти тудуп алырынче боттарының талалакчыларын кыйгырган. Тайбың чурттакчыларының-даа аразында хөй санныг кижи өлүрткенин болгаш балыглаттырганын солуннар дыңнадып турар. Ынчаарга барыын үзелдиг күштерниң контролюнда турар массалыг информация черлери Сирияга удур кампанияны үрдүндүрүп турар.

Ливанның чазаа байдалды чогумчуларының хемчеглерин ап турар. Сирияның удуртукчулары-биле чугаалажыышкыннар кылып, Дамаскыга чораш ээп келген ливан даштыкы херектер министри Ф. Бутросту чурттуң президентизи И. Саркис хүлээп алган. Ливанның премьер-министри С. Хосстуң медеглээниниң ёзугаар алырга, «сирия-ливан чугаалажыышкыннар ажыктыг болган болгаш байдалды чогумчударынга идиг бээр».

Чуртта байдалды анализтевишаан, ливан парлалга дагын тургустунуп турар ливан армия херек кырында ону боттарының холунда чепсээ кылып алырын кызыдып турар консервативтиг болгаш реакцылыг күштерниң чөлеңгиижи болуп бар чыдар.

ГФР. Профэвилелдерниң негелделерин күүседиринден ойталаан Рурнуң «кан» хааннарының туружунга удурланган ажыл соксадыышкыны Дортмундунуң эң улуг заводтарынга болгулаан. Кан эзилдирикчилери болгаш прокатчиктер чыскаал кылгаш (чурукта); аңаа өртектерниң болгаш ажыл чок чоруктуң өзүлдезин соксадырын, бүдүрүлге ээлериниң өзүп турар кончаазарының күсели-биле ажыл төлевирин бедидерин негээннер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

РУБЛЬ БИЛЕ ДОЛЛАР

Фельетон

Совет Эвилелинден аалынче ужуп бар чораан америк туристиң карманынга бо элдептиг ужуражылга болган.

Астыгып чыдып калган бир доллар чанында бир рубльдиң чоозу чытканын хепертеп эскерип каан.

— Сен канчап мында келгениң ол?— деп доллар сонуургап айтыра берген.— Мээң ээм сээң-биле садып алыр чүве тыппайн барган хевирлиг-дир аа?

— Харын мени тураскаал белек кылдыр ап алды ышкажыл—деп, рубль хөөнү багай харыылаан. — Бир-ле хой үвүр-савырлыг хааржак иштинге чыдарым ол ыйнаан.

— Ха, шорузун мооң!—деп, доллар турамык чугаалаан.— Чүү апарган сен? Рубльчигешти сени-даа! Сээң-биле чүну садып аарыл? А мен дээрге өске херек—америк доллар-дыр мен. Мен—делегейде эң-не шыдай акшаның төлээзи болбазык мен бе.

— Шын харын—деп, рубль таваар чорушкен,— кажан бир шагда ынчаар санаттынып турган чүве. Ынчан хөйле чурттарга күзенчиг аалчы турдуң. Ам ол үең кайда боор, арлы берген ышкажыл, оон-моон үндүр кыстырып падын барап-ла чор сен.

— Шынап-ла ындыг ийин, — деп, доллар харык чок чөпшээрешкен, — чоокта чаа барыын герман марка биле япон иен мээң үнемни дыкала кудулаттылар. Ол хирезинде өңнүктер бис дижир! Ынчалза-даа сеңээ деңнээр болза, дөмей-ле шыырак мен ийин. Санап көрээл че, сени бүгү тала-биле дөмей-ле ажыг-дыр мен.

— Ындыг болгаан,—дээш, рубль каттырымзаан,— хостуг үе бар-дыр, корунтээли, кымның «өртээ кайы хирел»? Албан ёзунуң черге-биле меңээ удур чүгле чеден хире копеек-ле болгай сен. Чугаалап көрем, сээң ээң ажылдаар черинге канчап чедип алыр ийик?

— Автобуска. Машиналыг кижи, ынчалза-даа кончуг хаайым үелерде оон-биле чоруур болза, ийи катап хөй үе херек.

— А билет өртээ кажыл?

— Кайы хире чорууруңдан хамааржыр, 50 цент-даа, бир доллар-даа болур-ла.

— Көрбес сен бе, биске болза, 5 копеекти төлеп кааш, Москваның дескингеш-даа кээр болзуңза турар билир. Он катап чиик-тир эвеспе. Ресторанга чемненир болза, кайы хирел?

— Өй-тап чагыдарга, 10—15 хире доллар болур.

— Хы! Он рубль-биле рестораннаарга, чооглап-ла тетнее болгай. Хүндүс өй-тап чемненириңге, мен-не четчир мен. Че, ам мындыг-дыр, сээң ээңниң кадайы парикмахерская барган дижик. Кашты төлээш үнерил?

— 25 хире доллар-ла боор.

— Ол-дур, силерниңде бо база ийи катап аар өртектиг-дир.

— Чаа, сен хөй-ле аар-саар чүвелер санааш туруп бердиң — автобус, парикмахерская, аъш-чем!— дээш, доллар халдаашкынче кирипкен.— Мактаныр чүве тыппаан сен бе? Сээң сөөлгү ээң айда кашты ажылдап ап турган ийик моң? Ол мээң ээмден он катап эвээшти ап турган болза, чугааның херээ бар бе?

— Бөдүүн тудугжу кижи чүве, айда ийи чүс бежен хирени холга тудар-ла кижи.

— Ол-дур көрбес сен бе?— деп, доллар амырап үнген.—А мээң ээм—шоолуг эвес дужаалдыг албан-хаакчы —600 долларны айда алыр болгай. Сээңниң бодаарга, ол эки чурттап турар ышкажыл.

— Кандыг-ла болду—дээш, рубль боданы берген.—Квартира хөлезиниңге капты бээр кижи ийик оң?

— Ийи чүс бежен доллар. Шоолуг улуг эвес квартира чүве ийин.

— А ол аарый бергеш, эмчиге чыдыпса, төлээр бе?

— Ынчанмаска! Хүнде чүстү уштур-ла апаар. Операция, чүү-хөө дивес болза—ол хире.

— Ойбак дииш эмнедирге...

— 12 доллар.

— Уругларыг кижи ийик бе? Өөренип турарлар бе?

— Ийи оглу колледжиде, бирээзи дээш-ле чылда 3600 долларны салбас болза таалаар.

— Берге-ле чүве-дир оң. Мээң ээм квартира болгаш өске коммунал ачы-дузазы дээш айда он беш рубль төлээр кижи, а өске бүгү бистиң ам чаа чугаалашкан чүвелеривис шупту халас болбазыкпе. Ам чүү болуруз, мээң шимчедип, боданып көрем. Сөөлгү он чылдарда силерде чурттаганың үнези 80 хуу улгаткан дижир чорду. А бистиң магазиннеривисте бараан өртээ бижээн саазыннарны колдуунда солувастыр. Ынчангаш, хүндүлүг доллар, ам он чыл болгаш, база ужуражып көрээлем, канчап барган турар эвес сен.

Доллар адыырган хүлүмзүрүптер бодаан, ынчалза-даа рубль чиде хопа берген болган. Та турист креслозунга эпчок шимчепкени ол чүве, та ооң карманы ойбак болган чүве— арлы берген, ол-ла. А рубль бичии чарыкче чүглуп кире бергеш, Москваның стюардессазы самолёт ниитин аштап турган, ону тып алырын манааш чыдыпкан.

Л. ЛИЛЕЕВ.
(ПМА).

ДАЙЫНЧЫ ЧАҢЧЫЛДАРГА ШЫНЧЫ

«Березина» өөредилге

Февраль 9-та «Мурнуу чүк» шериглери күштүү-биле удурланмышаан, аткаарлап эгелээннер. «Соңгу чүк» шериглери кол күштери-биле шавар халдаашкынны уламчылавышаан, камгалал шугумунга чеде бергеннер. Февраль 8-те дүжүрген агаар десантызы боттарының шаап халдап турар шериглеринче уткуштур шимчеп чорупкан.

(Февраль 9-та оперативтиг байдалдан).

«Соңгу чүк» шериглериниң штавының турган черинге дүн ортузунда шимээн-даап чок болган. Ынчалза-даа ажыл уламчылавышаан: хайгыылчыларның медээлерин офицерлер делгеренгейи-биле сайгарып көргеш, картага ынчап тургустунуп келген байдалды айтып көргүскеннер.

—Ол байдалдың парыны эрткен хонуктарда шериг кезектериниң дүрген хөделиишкиннериниң түңнелинде фронтунуң шугумун улуу-биле өскертип, флангылар аразында улуг хос черлерни тургузупканында болур—деп. штаб офицерлериниң бирээзи, гвардия подполковниги М. Федоров чугаалаан.

Караңгыда сигнал ракеталар, ырак черде частыышкыннар оттары кызаңайнып турган.

Ынчалза-даа хүнниң кол болуушкуннары даң алары билек эгелээн. «Соңгу чүк» шериглериниң хайгыылчы самолёттары даң бажында көстүп келген. «Мурнуу чүк» шериглериниң камгалалының кыры-биле олар чавыс ужуп эрткеш, фронтудан шаап халдап турар шериглер-биле каттыжар дээш тылда күштүг тулчуушкуннарны чорудуп турар десантыларның турар черинче угланканнар.

Бөгүнгү өөредилгениң үезинде бир болган кайгамчык болуушкунну бүгү кижилер чугаалажы берген. Десант дүжүрүп турда, бедик агаарга взвод командири, лейтенант В. Дудко биле ефрейтор С. Кувычкинниң парашюттары оралжы берген. Олар ийилээ черже караңайнып бадыпканнар. Бичии-ле аңгадаан болза, халап болур турган. Ынчалза-даа дадыккан, эрес-шудургу дайынчылар аңгадавайн, черге чедир 150 метр-ле артканда командир эжиниң парашюдунуң багларын боле туткаш, бодунуң курлавыр парашюдун ажыдыпкан. Ооң соонда олар харлыг шөлге менди-чаагай дүжүп келгеннер. Өөрүп-четтиришкин чугаалаар чай кайда боор. Оларны тулчуушкун манап турган-на болгай.

Десантының дайынчы машиналары боду чоруур артиллерия боолдарынга деткидип алгаш, «Мурнуу чүк» шериглериниң камгалаан черинче дүргени-биле чаза тавары кирип, удурланыышкынның күштүг чугула пунктузун эжелеп апканнар. Бодунуң байдалын катап экижидип алыр деп оралдажып, «Мурнуу чүк» шериглери десантыже агаардан халдап, удур халдаашкын кылыры-биле курлавырларын чоокшуладып келгеннер.

«Мурнуу чүк» шериглериниң кышкы байдалга таарыштыр чажыртынган танкылары болгаш куяктыг машиналары хар дүвүзүнүң аразындан көстү хонуп келген. Удур халдаашкын кылганнар чоокшулап чедип келирге, оларже десантниктер күштүү-биле боолап эгелээннер. Салдынган сорулганы оларның чедиишкинниг күүсеткени «Соңгу чүк» шериглериниң фронтудан күчүлүг шаап халдаашкынын организастап чорударын чиигеткен.

Шуурганчы бомбардировщиктериниң согуушкунунуң соонда, күштүг боолаашкынның деткимчези-биле «Соңгу чүк» шериглери удурланыкчызының камгалал шугумунга халдааннар. «Мурнуу чүк» шериглериниң камгалалында хос черни таварты, оларның тылынче «Соңгу чүк» шериглериниң танкылары, чадаг шеригниң болгаш десантының дайынчы машиналары дүргени-биле чорупкан. Шаап халдааннар курлавыр чаа күштерин чедирип келгеннер. Бодунга салдынган сорулгаларны долузу-биле база чогуур хуусаазында күүседип шыдапкан «Соңгу чүк» шериглери тулчуушкунга тиилеп апканы илдең апарган.

Белоруссияның Кызыл Туктуг шериг округу улуг Ленинниң идеяларынга бердинген, дайынчы чаңчылдарга шынчы. Төрээн чурттуң алдарлыг камгалакчыларының интернационалдыг улуг өг-бүлези болур. Ында 77 националдарның төлээлекчилери бодунуң берге болгаш хүндүлүг албазын эрттирип турар.

Өөредилге үезинде хөй санныг шылгарап үнген дайынчыларның мерген, инициативтиг хөделиишкиннериниң дугайында мактал сөстерни политажылдакчылардан дыңнаан бис.

Бо хүннерде политажылдакчылар өөредилгениң эң-не «изиг» черлеринге чорууп турганнар. Оларның кыйгы сөстери, эң дээре солдаттарның болгаш офицерлериниң хөделиишкиннериниң дугайында чугаалары артиллерия батареяларының турушкарынга, аэродромнарга, чадаг шеригниң дайынчы машиналарының чанынга, удурланыкчыны чаа-ла кызып үндүрүпкен оңгуларга дыңналып турган.

Өөредилге Л. И. Брежневтиң «Бичии Чер» деп сактыышкыннарын парлап үндүргени-биле кады болган. Ол сактыышкыннарда Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде партийжи-политиктиг ажылды организастаарының болгаш чорударының дүржүлгазынче улуг кичээнгейни салган. Ол чайынналчак сактыышкыннардан хөй чүүлдерни солдаттарның бөгүнгү комиссарлары бодунга шиңгээдип алганнар. Шериглерниң дайынчы күзел-соруу оларның эрес-дидим чоруунуң эң чугула фактору деп кезээде санаттырып, дайынчыларны дадыктырып чораан. Ол чокка танкылар-даа, самолёттар-даа, пушкалар-даа биске тиилелгени бербес ийик деп, эш Л. И. Брежнев бижээн.

Шеригниң дайынчы хөделиишкиннерин даштыкы шериг төлээлекчилери хайгаарап турганнар.

П. БЕРЕЖКОВ,
В. ДУТОВ,
О. МОСКОВСКИЙ,
СЭТА-ның тускай корр.
Өөредилге чериниң девискээри.

ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунда

Минскиниң, Оршаның, Полоцкиниң районунга Белоруссияның шериг округунуң шериглериниң өөредилгези 1978 чылдың февраль 10-да доозулган.

Өөредилгениң мурнунда салдынган сорулга ледип алдынган.

Өөредилгеге киришкен шериглер турган черлеринче дедир чоруп турар.

Бельгияның, ГДР-ниң, ГФР-ниң, Нидерландының, ПУР-нуң, Великобританияның, АКШ-тың, Францияның, ЧССР-ниң болгаш Швейцарияның чепсектиг күштеринден өөредилгеге чораан хайгаарактылар Совет Эвилелинден чорупканнар.

ХОВУ-АКСЫНЫҢ КИЖИЛЕРИ

Орук демдеглелдери

ДИҢМИРЭЭР ОРУК. Кызыл хоорайдан Хову-Аксы суурга автобустуг болгаш самолёттуг чедип болур. Чорбаан черимни чоогундан көрүп алыры-биле автобуска олурупкан мен. Кышкы оруктуң чурумалы бир онзагай болду. Хөмүр-даш сөөрткен божуглуг машиналар көскү-хөрээн шыйыладыр шуужуп-ла тургулаар.

Шаг-шаанда бурун өгбелерниң Элейтип-Кежер дижип чораан, ам Элегес дээр хемниң унун өрү чоктапкан бис. Шаптап аъттың тыныжы дег, хем бусталып чыдыр. Кыламаның кыры-биле чайындылар хүн караанга кыланнадыр бадып чыдар. Караам уунга бир-ле чүве караш диди. Топтап көөрүмге, ийи диин сарыг дыт бажында чочагайлап турлар. Автобус чоокшулап кээрге, бажы сынып калган курган дыттың коңгулундува шыпыраш диштер.

Чаа орукту кылыр дээш ажылчын холдар даг ужунда кызыл хаяны чире кертип каапкан, оолап машиналар сожум болгаш оваарымчалыг эртип турар болду.

Сарыяк-сарыяк даглар. Дыйлаң-дыйлаң орук. Оруктуң кедээр талазынче көре каантарга, каракты мөкулчак ак хар чылчырыктадыптар. Бир сүрлүг болгаш магалыг көрүш болза, дагларның хүннээрек талазын бир-ле тоолдомакта кирген күчүтен улуг демир кымчызы-биле куржалдыр хапканзыг көстүр. Ол болза ораның чер иштинде байлаан шинчилеп көөр дээш дагның белин куду буталандыр каскылаан черлер-дир.

ЫШ БУЛГҮРГЕН ХООЛАЙ. Хову-Аксы дээнниниң ужуруи мырыңай ам чаа билип алдым. Улуг-Хемден Таңды-Уланың талазынче калбак хову кара туразында шөйлүп чоруткаш, шала чоорту чиңгелей берген. Оң ховуну Чеди-Хөл тайгазының сиртинден харап көөрге, улуг далай чалгып чоруткаш, сөра ыяштыг тайганың эдээнниве саарлып кире бергензиг болур. Ол черге чурттап чораан аңчылар далай ышкаш дүмбей ээмдиве бир дилиидек ужу шымныл кире берген черни, даглар кызаазында чиңгежек шолду Хову-Аксы дижип берген. Ол ховунуң даглар эдээнде бир чалгыяк черинде самолёттар хонар чер база өртээл база бар.

Бир дөвүнчүктеп, бирде кудургайлап халдып орган бис. Хеп-хепертең, хураган-булут ышкаш, кылагар ак-ак бусту чоон хоолай чиңгир көк дээрни дүвүндүве шууштур-шууштур булгурүп турарын көргеш, кайгай берген мен. Демин чаа-ла, орук кыдыында кадагылап каап төжектерниң бажында, хораап койгуннар дег, ожуктар көстүр турду. Шаңналган даглар дөзүнде аңнар истери шокарааннаар. Сактырымга, шөлээн тайга чер ам-даа талыйып чыдар ышкаш болган. Ылаптап көрдүм. Тайганың дас кара ээри шаарыыккен хоолайның кудай дүвүнде дүндүуштелдир булгүрүп турар ыжын бедиктепип харагылааш, Чеди-Хөл тайгазынче шитлей кылыйтыпты.

Ээрлиг тайгада чедип келгеним ол болган. Ээр ышкаш эвер-эрес кижилерниң ажылдап, чурттап турары ажылчын суур Хову-Аксында келгеним ол. Баалык кырында, машина оруунуң хаңызында. туйбу хана кылгаш, агартыр доозулааш, мыңчаар бижип каап: «Төрээн чуртка Тываның кобальтызын хайырлаалы!».

АЖЫК ХУРАЛ. Коммунистерниң болгаш идепкейлиг ажылчыннарның ажык хуралы Культура ордузунуң улуг залынга болду. Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгези Хову-Аксынга хамаарыжыр болганда, мөңгүн суун хая даштан сыскырып ап турар черниң кижилери база четкилеп келген.

«Тыва кобальт» комбинаттың партком секретары В. В. Жесторский хуралды ажытты. Ол-ла комбинаттың директору Ю. И. Калетников эрткен чылын кылган ажылының дугайында болгаш чаа чылда сорулгаларның дугайында илеткел кылды. Чыл планын ажыр күүсеткен, харын-даа республиканың мурнакчы ажылдыг коллективтериниң бирээзи комбинат болду. Санал-опал дончу болгаш тодаргай болду.

Терлиг-Хаядан келген бир аныяк ажылчынның сагалы чүрээмни шимирт кылган.

— Кызыл биле Терлиг-Хая аразының аргыжар оруу шагның дөрт эалчээнде берге болуп турар. Самолёт ужар, ушпас; автобус келир, келбес, суг улгадыр, улгатпас—ынчангаш паром бирде кежер, бирде кешпес. Улуг-Хемниң дожу бирде көвүрүг болу бээр, бирде хүн караанга эрип каар. Кызыл биле Терлиг-Хая аразынга автобустуг доктаамал аргыжылганы дарый организастаарын ажылчыннарның—мөңгүн суу бүдүрүкчүлериниң өмүнээзинден дилеп тур мен.

Ажылчынның дилээн хандыраа-ла бүдүүг турган боор.

«АЪТ ТЫНЫШТЫГ ЧЕР». Ажылчыннарның хоочуну болур Кыргыс Дондувайның оглу Байыр-оолга ужуражы берген мен. Алдан алды харлыг Байыр-оолдуң чугаазы бо:

— Улуг-Хемниң Шагаан-Арыг чурттуг кижи мен. Ачам аңчы кижи. Мен база аңчы кижи мен. Тевек чаштан ойнап өскен эжим Кыргыс Хойтпак-оол ол-ла болгай. Кады хүрежир, кады моңдурга мунар, кады аңнаар-меңнээр чораан бис. Бо черниң кончуг ховар байлаан эжимниң тыпканы-даа шын чүве. Совет эртемденнер шыырак ажылчыннар херегләй берген. 1950 чылда бо черге кожуп келген мен. Бо черниң баштайгы шахтазын казыпдым. Хол-биле казар, камгалапыр тускай хеп безин чок турган. Кончуг эрлер бир ай ажылдааш, шыдашпайн баар турган. Чер иштинде хандадыр казып кире бээрге, кижини алзыктырып келир—кончуг изиг орап бо. Бурун шагның кижилери чылгы малды изиг тыныштыг мал дээр. Бистер ынчан Хову-Аксының кобальтызын чер иштинден баштай ушта касчып турааш, бо черни «Аът тыныштыг чер» дижи берген бис.

Таптыг-ла чеди ай ажылдап чораан. хөрективе детдирген мен. Моон өскээр кожер болдым. Кадайым ыпатпаан. Ол чок апарга-ла он беш чыл чедип чор. Кадайым бо суурнуң саар инектерин кадарып турган. Мен ыяш кезер черге ажылдап кирген мен. Пенсия дээр үем четсе-даа, албаан мен. Ам Өңгерде кескен ыяш таңныылдап чыдар мен.

Мээң чоргаарланыр чүвем болза, ажы-төлүм совет ажылчыннар апарган, бо черниң ёзулуг ээлери болу берген. Оглум Саңчы бо черниң ыяш цегнде ажылдап турар. Уруум Вера—машинист, «Аът тыныштыг чериниң» мергежилдиг ажылчыны. Ажы-төлүм бажың-балгаттыг, оглүт-баштыг, ажы-төлдүг, делегейни дескиндир көргүзер «көрүпчүктүг», кол-ла чүве— «Тыва кобальт» комбинаттың кадржаан ажылчыннары—мынчаар-ла чурттап, ажылдап чор бис.

АЖЫЛЧЫН ЭКЕР-ООЛ. Бодүрээ долдур кадаглар кодүрүп алган чораан бир кижини көрүп каап мен. Күш-дүпден кайнаар далашкан кижи боор деп кайгаап мен. Чугаалаштым. Таныштым. Ам сезен беш харлыг, караа баксыраан, Каа-Хемниң Бүрен-Бай-Хаакта кырганнар бажыңында азырадып орар. Алыс боду Чөөн-Хемчиктиң Хөндергей чурттуг Сат Барыкааның оглу болду. Чалыы-чараш, мөге-шыырак. Сес класс дооскаш-да, тудугга ажылдаан. Он сес чыл иштинде тудугжулар бригадазын удуртуп келген. Бодунуң күзели-биле Хову-Аксынга келге-ле он чыл боол турар. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп атка четкен, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле база шаңнаткан.

— Бистиң бригадада чээрби алды кижи бар. Бригадиривис база төлептиг кижи. Тудуг янзы-янзы болур. Бо черниң бир кол тудуу—ажылчыннар уругларының турар черин тударыл. Мурнакчы бригада болурувуска биске бүзүрээн. Ясли бажыңын тудуп тур бис. Социалистиг хүлээлгевис күүседип, майда 140 чаштар турар ясли-сад тудуун доозар бис—деп, Экер-оол Барыканович чугаалады.

КИЖИЗИДИКЧИ ТЕПЛУХИНА. «Аът тыныштыг черниң» ажылчыннары, Хову-Аксының чурттакчылары магалыг чаартылгаларны кылып, ажыглап турарлар. Ол ажылчын суурда бирден үш хар чедир чаштар турар ийи ясли бар. Оон ыңай «Теремокта» 45, «Кызыл чечекте» 175, «Дюймовочкада» 140 чаштар өзүп турар. Башкы училищезиниң чаштар кижизидер салбырын 1951 чылын дооскаш, мынчага чедир ол ажылында ажылдап турар Полина Алексеевна Теплухина чымчак сеткилдиг кижи чорду. «Дюймовочкаже» дангаар эртен ажылчыннар уругларын чедирип келир. Полина Алексеевна уткуй кылаштап келгеш, хензиг чаштың холундан чедип алыр. Ыглап турган чаш уруг оон холунга киргеш, каттыра бээр.

Моңгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

МОСКВА. АКШ-тың шылгараңгай чогаалчызы Фрэнсис Брет Гарттың чогаалын ёзугаар «Чепсектиг болгаш онза айыылдыг» деп ужуралдарының уран-чечен чаа фильмин уруглар болгаш аныяктар фильмнериниң М. Горький аттыг төп студиязы үндүрген. Ол фильмни суралгыг совет режиссер, совет кинематографияның алдын фондузунга кирген «Капитан Грантының уруглары», «Эртинелер ортулуу», «Аъттыг бажы чок кижи» деп киноларның автору Владимир Вайншток тургускан.

Чаа кинога тускай хевирлиг болгаш солун сценарийни В. Владимиров (В. Вайнштоктуң чогаалчы болгаш ниии чогаалчызы кылдыр ады ол) болгаш П. Финн бижээн.

Фильмге суралгыг совет артистер Донатас Банионис, Людмила Сенчина, Леонид Броневой, Лев Дуров болгаш өскелер-даа ойнаан.

ЧУРУКТА: кинофильмден үзүндү. Габриэль Конрой—артист Донатас Банионис, Жюли Прюдом—артист Людмила Сенчина.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Совет спорттуң кижилери

КАЙЫЗЫ-ДАА...

XXI Олимпий оюннарының чемпиону, делегейде ат-сураглыг гимнастарның бирээзи Нелли Ким төрээн хоорайы Чимкентиден ашаанын чурттап турар чери Минскиже коже берген. Эрткен чылдың октябрьда Нелли Ким, бодунуң үези, 20 харлыг Владимир Ачасов-биле өг-бүле туткан. Владимир спортчу чедиишкиннер талазы-биле кадайынга четпес-даа болза, совет гимнастарның аразында шыырак спортчуларның бирээзи, ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүнү. 1977 чылда ол гимнастикага Бүгү-эвилелдиң аныяктар маргылдаазынга чедиишкинниг киржип, чемпионнаан.

Ким биле Ачасов Минскиниң «Трудовые резервы» спорт залынга тренировказын эрттирип турда, ПМА-ның корреспондентизи олар-биле ужурашкан. Владимир Чехословакия биле ССРЭ-ниң гимнастарының ужуражылгазындан ээп келгеш, Англияга болур делегей маргылдаазынга белеткенип турган, а Нелли база-ла улуг маргылдааже чоруур дей берген үези чүве. Ынчангаш интервьюну спортчуларның тренировказының үезинде алдым.

— **Кажан, кала таныжып алганыңарны болгаш өг-бүле тударын кажан шиитпирлеп алганыңарны чугаалап берип көрүңерем?**

Ачасов: Нелли-биле шагда-ла таныш улус бис. Чуртувустуң аңгы-аңгы хоорайларынга болгаш даштыкыга-даа болуп турган улуг-улуг маргылдааларга үргүлчү ужуражып турдувус. Ол маргылдааларга бот-боттарывыска дузалажып, спортчу чедиишкиннерлиг болурувусту кайывыска-даа күзевишаан, деткижип чордувус.

Ким: Эрткен чылдың июль 29-та мээң төрүттүнген хүнүм болган. Ынчан 20 харлап турган мен. Ону таварыштыр Володяны чалаан мен.

— **Кайы, шуут-ла Чимкентиже бе? Үш муң ажыг километр черже?**

Ким: Мында кижи кайгаар чүү боор. Амгы үе-биле алырга ол хемчээл дээрге ырак эвес чер ышкажыл. Володя бодунуң база кончуг шиитпирлиг кижи. Ол мээң төрүттүнген хүнүмге Минскиден ужуп келген. Ынчан өг-бүле тударын шиитпирлеп алдывыс. Ол хүн мээң чуртталгамда ийи байырлал болган.

— **Ыңак спортуңарны моон соңгаар уламчылаар силер бе?**

Ким биле Ачасов (хары угда). Ынчанмайн канчаар. Оон башка чүнү кылыр бис?

Ачасов: Кайывыс-даа гимнастикага хөй чылдарны бердивис. Ону элекке каарын бодавайн турар бис. Ам-даа улуг-улуг маргылдааларга киржир бис.

— **Москвага болур Олимпий оюннарынга киржирин күзеп турар силер бе?**

Ким: Кандыг спортчу аңаа киржирин күзевес боор. Ынчалза-даа аңаа киржир Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүнү болуру белен эвес айтырыг. 1978 чылдың делегей маргылдаазынга киржир эргени база чаалап алыр апаар.

Ачасов: Гимнастикага ССРЭ-ниң эр улузунуң шилиндек командазы кончуг шыырак. Оларның эң улуу Олимпий оюннарының болгаш делегейниң чемпиону Николай Андриановтуң белеткели эки. Талантылыг, өзүп орар гимнастар бистиң чуртувуста хөй. А шилиндек командага чүгле аңгы спортчу кирер. Ол улустуң аразынга кирерин кызыдар мен.

— **Өг-бүлеңерде байдалыңар болгаш хүн-бүрүде чурттал ганар кандыгыл?**

Ачасов: Ам дээрезинде мээң ада-иембиле кады чурттап тур бис. Олар Неллини кончуг эки хүлээп алганнар. Ол ам бистиң бажыңывыста авам, ачамның төрээн уруу дег апарган. Удавас чаа бажыңче кожер бис. Бо чылын кайывыс-даа күш-культура институдун доозар улус бис.

СПОРТ

«Кашпалдың ээзири»

Чөөн-Хемчикте Карл Маркс аттыг совхозтуң профэвилелдиң ажылчын болгаш спорт комитеттериниң тургусканы «Кашпалдың ээзири» кубок дээш маргылдаа эрткен. Ооң программазында тыва хүреш, шыдыраа кирип турар. Аңаа районнуң совхозтарының өөредилге черлериниң спортчулары киришкен.

Тыва хүрештиң деңзи аайы-биле хүрежиринге Алексей Ховалыг (Ийме), Моңгуш Кызыл-оол, Александр Кууляр, Николай Сынаң-оол («Сүт-Хөл» совхоз) бирги черни алганнар.

Маргылдааның тулган чемпионун илередири-биле 32 мөгени хүрештирген. Орта Николай Сынаң-оол шүүлген.

Шыдыраа ойнаарынга Карл Маркс аттыг совхозтуң төлээзи Моңгуш Дамбаа бирги черни алган.

«Кашпалдың ээзири» кубокту Чадаанның № 6 профтехучилищезиниң командазынга тывыскан. Маргылдаага бирги черни алган спортчуларга тураскаалдыг белектерни берген.

В. УЗЕК.

Хаак оруунда

Республиканың профессионал-техниктиг училищелериниң аразынга хаак маргылдааазы Тайга станциязынга болуп эрткен. Аңаа дөрт училищениң спортчулары киришкен.

Маргылдааның бирги хүнүнде оолдарның 10 километрге чарыжы болган. Кызылдың № 1 профтехучилищезиниң сургуулу Олег Тамба ол хемчээлди 38 минута 12 секундада эрткеш, бирги черни алган. Уруглар 5 километрге маңнаан. Маңаа база бо-ла училищениң төлээзи Галя Хертек бирги черни ээлээн.

Дараазында хүнде оолдарның 15 км, уругларның 8 км чарыжы эрткен. Оолдардан Олег Тамба (№ 1 училище), уруглардан Кызылдың № 4 профтехучилищениң сургуулу Римма Оюн тергиидээн.

Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде Кызылдың № 1 профтехучилищениң командазы бирги черни алгаш, кубок, вымпел, бирги черлениң дипломну-биле шаңнаткан. Бо команда февраль 15-те Новосибирскиге эртер зона маргылдаазынга киржир эргени алган. Училищениң күш-культура башкызы Михаил Ховалыг хаакчыларны маргылдаага эки белеткээнин судья коллегиязы демдеглээн.

М. САНДАЙ-ООЛ.

Эки чаңчыл

Кызыл районнуң «Тиилелге» биле «Шамбалыг» совхозтарының спортчуларының эш хуу ужуражылгазын эрттирери эки чаңчыл болган.

Бо удаада «Шамбалыг» совхозтуң шилиндек шыдыраа командазы кожазынга аалдап барганнар. Эш хуузунуң ужуражылгазынга чеди-чеди кижи ойнаан, орта «Тиилелгениң» шыдыраачылары уткан.

Э. ТЕЖИТ.

Редактор В. С. ШАРАВИН

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Зарядкаже, чыскаалыңар!».
10.55—ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары.
11.30—«Будильник».
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!». Дамчыдылгага стратегтиг угланыышкын шериглериниң Кол командылакчызы, ССРЭ-ниң Кол командылакчызы, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Армия генералы В. Ф. Толубко киржир.
13.00—Уругларга фильм. «Ындыг улуг оол». Уран-чечен фильм.
14.20—«Көдээге дамчыдылга».
15.20—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
15.50—Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Цирк уруглары».
16.10—«Делегей байдалы».
16.40—«Силерниң чагааларыңар-биле». Музыка программазы.
17.25—Мультфильмнер программазы: «Петя болгаш бөрү». «Марица».
17.55—Совет Армияның 60 чылынга. «Бедик ат». Уран-чечен фильм. 1-ги фильм — «Т. Н. Шаповалов мен...» Рольдарда Е. Матвеев, Н. Попова, Д. Франько, Н. Сергеев.
19.30—Медээлер.
19.40—«Бедик ат». Уран-чечен фильм. 2-ги фильм—«Черге амыдырал дээш».
21.10—«Гитарист А. Фраучиниң оюну». Фильм-концерт.
21.30—«Кино аян-чоруктарының клуву». Дамчыдылганы журналист О. К. Игнатьев чорудар.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Симфонияның улуг оркестриниң оюну». Дамчыдылганы Армян ССР-ниң улустуң артизи М. Н. Тэриан чорудар.
00.10—01.05—Конькиге маңнаар талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Эр кижилер. Төнгенде—медээлер.

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Хөглүг старттар».
11.40—«Тоол аалдап келген». «Качыгдалдан коргар болза, аас-кежик көрбес». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.
12.45—«Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар.
13.45—16.00—Чаңсар.
16.00—Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнериниң программазы: «Хоорайның портреди», «Чаа школа», «Кыш».
16.45—«Пушкин театры». 2-ги дамчыдылга.
17.30—«Аваның школазы».
КЫЗЫЛДАН
18.00—Телемедээлер.
18.10—«Челээш». Спорт дамчыдылгазы.
18.40—«Изиг хаттың соо-биле». Документалдыг фильм.
18.50—Телемедээлер.
19.05—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.
МОСКВАДАН
19.30—Медээлер.
19.45—«Петрушка дугайында». Мультфильм.
20.00—«Үшкү чыл—шалыпчы чыл». «Кара хөрзүннүг эвес зонаның курлавырлары».
20.45—Хөй сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Кара хлеб». 5-ки сериязы — «Хоорай кырында туктар».
22.30—«Үе». Информастыг дыңнадыг.
23.00—Консерваторияның Улуг залынга Эмиль Гилельстиң концерти. 2-ги дамчыдылга. Программада С. Рахманиновтуң, А. Скрябинниң, И. С. Бахтың чогаалдары бар.
23.40—00.40—«Каллисто» Суровтуң ортулуунче бар чыдыр». Документалдыг телефильм. Төнгенде— медээлер.
ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
18.00—«Чөөн чүктүң бурунгу уран чүүлү».
18.30—«Орлёнок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Кол авиаконструктор О. К. Антонов-биле ужуражылгазы.
КЫЗЫЛДАН
19.30—20.35—«Дедир орук чок». Уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ёзулуг кижи дугайында тоожу» 10.00, «Чырык ыракче мени кыйгыр» 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Нукиниң ужуралдары» 9.00, 10.40, 12.20, 14.00, 15.40, «Сенче ээп кээр мен» 17.20, 19.05, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Уруглар болгаш клоуннар» 11.00, 12.40, «Албан лайы-биле ынакшыл» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бичии Филипп» 10.00, 13.00, «Өлген Эмиле» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл-биле» 10.00, 12.00, 14.00, 16.20, 18.30, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 35 Сыдыс-чыгаш» 9.20, Киноклуб: «Дириг амытаннар дугайында» 10.40, 15.00. Киноклуб «Канчаарыл» 17.00, «Чырык ыракче мени кыйгыр» 12.30, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичии Филипп» 15.00, «Сенче ээп кээр мен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Нукиниң ужуралдары» 15.00, «Муңгаш дээрбек» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. Солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 70.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00646